

Film in Leeuwarden: het eerste decennium

Reacties op het nieuwe medium tussen 1896 en 1906 in de
Leeuwarder Courant

Evelien van der Kooi

3908631

Theater-, Film-, en Televisiewetenschappen, derde jaar

Bachelor Eindwerkstuk

7693 woorden (exclusief samenvatting, inhoudsopgave, literatuurlijst, bijlagen,
voetnoten en bijschriften bij afbeeldingen)

Ansje van Beusekom

Blok 3

06-04-15

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
Inleiding	4
Methode	4
Wetenschappelijke positionering	6
Leeuwarden	8
<i>De Leeuwarder Courant</i>	10
Reacties van de LC op de Leeuwarder filmvertoningen	11
• 1896 t/m 1899: Komst van film	11
• 1900: Overgangsjaar	19
• 1901 t/m 1904: Dip in het aantal filmvertoningen	23
• 1905 en 1906: Film als modern en respectabel medium	25
Conclusie	28
Bibliografie	31
Bijlage 1	33
Bijlage 2	34
Bijlage 3	35

Samenvatting

Leeuwarden was een belangrijke stad tijdens de introductie van film, omdat dit de geboortestad was van Christiaan Slieker, een filmpionier die als eerste film op de kermis introduceerde en met zijn reisbioscoop door Nederland trok. Op deze manier heeft hij in verschillende steden de eerste filmvoorstellingen verzorgd. In dit onderzoek is onderzocht hoe de grootste krant van Leeuwarden, de *Leeuwarder Courant*, schreef over film tijdens de introductie van het nieuwe medium, tussen 1896 en 1906. De *Leeuwarder Courant*, of *LC*, was in de onderzochte periode de grootste krant in Leeuwarden, vooral gelezen door mensen uit de hogere inkomensklassen.

In dit onderzoek is het eerste decennium van film in Leeuwarden ingedeeld in vier periodes. De eerste onderzochte periode was 1896 t/m 1899. In 1896 werd er vooral over film geschreven als een nieuwe uitvinding. Vanaf 1897 begon de nadruk meer te liggen op de filmpjes en niet de filmtechniek an sich. Hiermee sloot de *LC* zich aan bij een nationale trend, waarbij na enkele jaren de aandacht verschoof van apparaat naar product. Vanaf 1899 ontwikkelde de *LC* een vaste formule voor aankondigingen van filmvertoningen, die de gehele onderzochte periode gehandhaafd werd. In deze vroege periode was Slieker belangrijk, die film in Leeuwarden introduceerde en de meeste filmvertoningen verzorgde.

Filmpioniers zoals Slieker kregen rond 1900 concurrentie van luxere kermisbioscopen, die inspeelden op de dalende publieke belangstelling voor film in Nederland. In Leeuwarden stond in 1900 Benner op de julikermis met een luxe reisbioscoop. De *LC* besteedde hier uitgebreid aandacht aan. Dit was een uitzondering: tussen 1898 en 1904 werd er weinig geschreven over reisbioscopen. Verder legde de *LC* in 1900 in artikelen regelmatig de link tussen film en moderniteit, wat pas weer voorkwam in 1905 en 1906. Tussen 1901 en 1904 vonden er namelijk weinig filmvertoningen plaats: zowel in Leeuwarden als in heel Nederland. Er waren alleen kermisfilmvertoningen, waar de *LC* weinig over schreef. Slieker speelde na 1901 geen rol van belang meer: hij kon de concurrentie van de luxere reisbioscopen niet meer aan.

Vanaf 1905 en 1906 accepteerde de *LC* film als respectabele en moderne amusementsvorm die het waard was om uitgebreid over te schrijven. Dit werd grotendeels veroorzaakt door voorstellingen verzorgd door Alberts Frères in De Harmonie. Deze vertoningen zorgden ervoor dat de *LC* film als respectabel en modern onderdeel van de stedelijke uitgaanscultuur ging zien, in plaats van een uitvinding (zoals t/m 1897) en een vorm van amusement die weinig aandacht verdiende (zoals tussen 1897 en 1904).

Inleiding

Wanneer de introductie van film in Nederland was, hangt af van de gehanteerde definitie van film. Als film gedefinieerd wordt als een techniek die bewegende beeld vertoont, kon Nederland vanaf 28 december 1894 kennismaken met film. Vanaf toen waren er in Amsterdam kinetoscopen opgesteld. Dit waren kijkkasten, uitgevonden door Thomas Edison, waarin men voor tien cent een klein, kort filmpje kon zien. De kinetoscope werd in Nederland geen succes.¹ De eerste Nederlandse filmvertoning met geprojecteerde films vond plaats op 12 maart 1896, toen Camille Cerf met de door de gebroeders Lumière uitgevonden kinematograaf een voorstelling gaf in Amsterdam.² Een groot verschil met de kinetoscope was de vertoningscontext: de kinematograaf maakt projectie mogelijk, wat er toe leidde dat het beeld groter was dan het postzegelformaat van de kinetoscope en dat er met meerdere mensen tegelijk gekeken kon worden.³ Na Amsterdam volgden andere steden.⁴ Deze filmvertoningen waren een succes en trokken veel bezoekers.⁵ De vertoningen vonden plaats op verschillende plekken: zaaltjes van hotels en cafés, leegstaande winkels en soms was film onderdeel van een variétéprogramma.⁶ In Leeuwarden ontstond een nieuwe vertoningscontext, toen Christiaan Slieker in 1896 een filmvertoning op de jaarlijkse julikermis verzorgde, één van de grootste Nederlandse kermissen op dat moment.⁷ Slieker was hiermee de eerste exploitant van een reisbioscoop die van kermis naar kermis reisde en koploper in een belangrijke trend.⁸ Leeuwarden was, als Sliekers geboorteplaats en als eerste plaats met een kermisfilmvertoning, een belangrijke stad in de beginperiode van film in Nederland. Desondanks is de filmgeschiedenis van de stad nog nooit (wetenschappelijk) onderzocht.

Ik zal hier verandering in brengen door te onderzoeken hoe er in de grootste krant van Leeuwarden, de *Leeuwarder Courant*, geschreven werd over het medium film in Leeuwarden in het eerste decennium. De introductie vond plaats in 1896, met in maart een kinetoscope voorstelling en in juli een kermisvertoning verzorgd Christiaan Slieker. Ik onderzoek welke filmvertoningen er plaatsvonden in Leeuwarden in deze periode en of/hoe de *Leeuwarder Courant* hier verslag van deed. Ik analyseer dus het discours in een krant om tot een breder begrip te komen van de reacties in Leeuwarden op het nieuwe medium. Mijn hoofdvraag in dit onderzoek is:

¹ Ansje van Beusekom, *Kunst en amusement. Reacties op de film als een nieuw medium in Nederland, 1895-1940* (Haarlem: Uitgeverij Arcadia, 2001), 13-14.

² Idem, 13.

³ Idem, 12.

⁴ Idem, 15.

⁵ Idem, 16.

⁶ Idem, 16.

⁷ Van Beusekom, *Kunst en Amusement*, 15.

Karel Dibbets en Frank van der Maden, *Geschiedenis van de Nederlandse film en bioscoop tot 1940* (Weesp: Het Wereldvenster, 1986), 20.

⁸ Van Beusekom, *Kunst en Amusement*, 23, 32-33.

Hoe werd er in de Leeuwarder Courant, de grootste krant van Leeuwarden, de geboortestad van filmpionier Christiaan Slieker, geschreven over de komst van de film tussen 1896 en 1906?

De eerste deelvraag hierbij is: Wat voor stad was Leeuwarden in tussen 1896 en 1906 qua inwonersaantal, religieuze opvattingen en klasse? Hier is al onderzoek naar gedaan in het boek *Leeuwarden 1850-1914. De Modernisering van een provinciehoofdstad* van Roelof van der Woude. Deze vraag is relevant om te onderzoeken of het publiek van de *Leeuwarder Courant* representatief was voor heel Leeuwarden. De tweede deelvraag is: Wat voor krant was de *Leeuwarder Courant* tussen 1896 en 1906? Deze vraag is belangrijk om vast te stellen wat de doelgroep van de krant was en wat voor stijl de krant hanteerde. Deze vraag zal beantwoord worden aan de hand van het onderzoek van Marcel Broersma in *Beschaafde vooruitgang. De wereld van de Leeuwarder Courant. 1752-2002*. De derde deelvraag is: Welke filmvertoningen vonden plaats in Leeuwarden tussen 1896 en 1906? Deze vraag is te beantwoorden aan de hand van CinemaContext. Omdat CinemaContext niet compleet is, zal ik hierbij vooral ook gebruikmaken van advertenties en artikelen in de *Leeuwarder Courant*, hierna aangeduid als de *LC*. Tegelijk beantwoord ik mijn vierde en vijfde deelvraag: Hoe werd er in de *Leeuwarder Courant* geschreven over de filmvertoningen tussen 1896 en 1906? en: Welke rol speelde Christiaan Slieker bij film in Leeuwarden tussen 1896 en 1906?

De *LC* is een logische keuze voor onderzoek naar de reacties op de komst van film in Leeuwarden. Het was de enige krant gericht op de stad Leeuwarden, met de meeste abonnees in de stad.⁹ Alle jaargangen van de *LC* zijn online te raadplegen via Delpher.¹⁰ Ik gebruik 1896 als startpunt van de filmgeschiedenis in Leeuwarden, omdat in maart de eerste bewegende beelden te zien waren, met een kinetoscope.¹¹ In juli begon Slieker met het vertonen van geprojecteerde films.¹² 1906 is als eindpunt gekozen, omdat er hierna zich allerlei nieuwe ontwikkelingen op het gebied van filmproductie en vertoning voordeden, zoals de komst van een vaste bioscoop in Leeuwarden in 1910.¹³

Ik onderzoek op welke aspecten van film de *LC* de nadruk legde: ging het hierbij om de techniek, de vertoonde beelden of de vertoningscontext? Hoe werd dit beschreven? Naast de inhoud zal ik ook kijken naar de verschijningsfrequentie en de lengte van de artikelen over film. Het is ook

⁹ Marcel Broersma, *Beschaafde vooruitgang. De wereld van de Leeuwarder Courant. 1752-2002* (Leeuwarden: Friese Pers Boekerij, 2002), 256.

¹⁰ Historisch Centrum Leeuwarden, "Digitale Kranten en Periodieken," <https://historischcentrumleeuwarden.nl/onderzoek/digitale-kranten-en-periodieken>.

¹¹ *LC*, "Edison's nieuwste vindingen," 11 maart 1896, bladzijde 1-2.

¹² Van Beusekom, *Kunst en amusement*, 23.

¹³ Cinemacontext.nl, vertoningen Leeuwarden tussen 1896 en 1906. Cinemacontext.nl, bioscopen Leeuwarden.

belangrijk om de plaats van het artikel in de krant vast te stellen, omdat dit laat zien hoeveel belang de redactie hechtte aan het artikel.¹⁴

Door gebruik van gedigitaliseerde kranten als primaire bron is het mogelijk om snel en efficiënt kranten te doorzoeken op steekwoorden en veel informatie te verkrijgen.¹⁵ Een nadeel van deze methode is dat ik me slechts richt op artikelen over film en weinig aandacht heb voor de tekstuele omgeving van het artikel of de context waarin het werd geproduceerd.¹⁶ Ook is het om een volledig beeld te krijgen van hoe de *LC* tegenover film stond, nodig om alle film gerelateerde artikelen te onderzoeken. Ik zal me, in verband met de omvang van dit onderzoek, alleen richten op artikelen over filmvertoningen in Leeuwarden. Bovendien gebruik ik niet de fysieke kranten, maar de gedigitaliseerde versies. Zoekfuncties geven niet alle resultaten weer, o.a. door fouten in het omzetten van krantafbeelding naar tekst.¹⁷ Er zijn in dit onderzoek ook moeilijkheden met de *keywords*, omdat film als nieuw medium werd aangeduid met verschillende termen en verschillende spellingswijzen. In dit onderzoek gebruik ik de volgende termen, met alle verschillende spellingsmogelijkheden: bioscoop, kinematograaf, kinetoscope, levende fotografie, levende beelden, mutoscope, biograaf, projecties, levende schilderijen en tableaux. Het is echter mogelijk dat een term slechts éénmaal gebruikt werd door de *LC*, waardoor ik deze kan missen in mijn analyse en zo informatie over het hoofd zie. Informatie uit CinemaContext over filmvertoningen, zoals data, plaatsen en namen, dienen om meer houvast te bieden bij het zoeken in de digitale database.

Ik volg in dit onderzoek voor een groot deel de aanbevelingen van Richard Maltby, uiteengezet in zijn artikel "How Can Cinema History Matter More?". Hij stelt dat in de filmgeschiedschrijving het product, de film, te veel centraal staat en stelt voor ook te kijken naar de sociale en culturele context van film en receptieonderzoek uit te voeren. Filmonderzoek moet 'van onderen' uitgevoerd worden: in plaats van naar de grote bedrijven en namen te kijken, moet ook de relatie tussen film en het publiek onderzocht worden.¹⁸ Verder stelt Maltby voor onderzoek te doen naar geschiedenis op lokaal niveau. Ik sluit me bij dit voorstel aan door me specifiek op één stad in een relatief korte tijdsperiode te richten. Ook richt ik me op de receptie door te kijken hoe er over film bij zijn introductie geschreven werd.¹⁹

Het belang van onderzoek doen op lokaal niveau is ook geopperd door Nederlandse filmwetenschappers. Zo stellen Judith Thissen, André van der Velden, en Thunnis van Oort in hun

¹⁴ Marcel Broersma, "Nooit meer bladeren? Digitale krantenarchieven als bron," *Tijdschrift voor Mediageschiedenis*, vol. 14, no. 2, Digitale Archieven (2012): 45-46.

¹⁵ Idem, 51.

¹⁶ Idem, 38.

¹⁷ Idem, 42.

¹⁸ Richard Maltby, "How Can Cinema History Matter More?," *Screening the Past*, no. 22, (2007).

¹⁹ Maltby, "How Can Cinema History Matter More?".

artikel “Over de eigenheid van de Nederlandse filmcultuur”, net als Maltby, voor om regionaal vergelijkend onderzoek te doen. Hierbij dient rekening gehouden te worden met de factoren klasse, religieuze opvattingen en politieke overtuigingen om tot een genuanceerd en realistisch beeld van de Nederlandse filmcultuur te komen.²⁰ Door onderzoek te doen op lokaal niveau en te kijken naar hoe de bevolking van Leeuwarden in 1896-1906 opgebouwd was qua klasse en religieuze opvattingen sluit ik me aan bij hun voorgestelde benadering.

Een andere auteur waar Thissen, Van der Velden en Van Oort zich bij aansluiten is Robert Allen, met zijn essay “Decentering Historical Audience Studies: A Modest Proposal”. Allen stelt dat er in de filmgeschiedschrijving sprake is van zogenaamd Gothamcentrisme, wat inhoudt dat de grote stad, de metropolis, centraal staat binnen onderzoek. De aanname wordt gemaakt dat patronen die hier gevonden worden qua filmvertoning en -bezoek toegepast kunnen worden op kleinere steden en het platteland. Dit zorgt echter voor een ongenueerd beeld van de filmervaring van mensen buiten de metropool. Allen moedigt filmhistorici aan ook de kleinere steden en het platteland te onderzoeken.²¹

Ik ga gehoor geven aan deze oproep door onderzoek te doen naar Leeuwarden. Leeuwarden was begin twintigste eeuw weliswaar de hoofdstad van Friesland, maar tegelijk een provinciale stad te midden van een ruraal gebied.²² De patronen in steden als Utrecht en Amsterdam zullen niet toepasbaar zijn op Leeuwarden, evenals de patronen in rurale gebieden.^{23 24} Met mijn onderzoek sluit ik me aan bij een traditie van wetenschappers die de introductie van film in Nederland onderzocht hebben. De invalshoek van dit onderzoek is vergelijkbaar met die van Ansjé van Beusekom in *Film als kunst. Reacties op een nieuw medium in Nederland, 1895-1940*. Ze kijkt hierin, net als ik, naar de reacties van het publiek op het medium film en doet dus een receptieonderzoek. Hoewel de nadruk er niet op ligt in haar onderzoek, kijkt Van Beusekom ook naar reacties in kranten op het nieuwe medium in steden als Utrecht en Amsterdam.²⁵ Een groot verschil tussen onze aanpak is dat Van Beusekom zich richt op discussies rondom film en de relatie met kunst binnen 45 jaar,

²⁰ Judith Thissen, André van der Velden en Thunnis van Oort, “Over de eigenheid van de Nederlandse filmcultuur,” *Leidschrift*, jaargang 24, nr. 3 (2007): 111-130.

²¹ Allen, “Decentering Historical Audience Studies,” 20.

²² Roelof van der Woude, *Leeuwarden 1850-1914. De Modernisering van een provinciehoofdstad* (Leeuwarden: Fryske Akademy, 1994), 19-24.

²³ O.a. onderzocht in

Van Beusekom, *Kunst en amusement*.

Herman de Wit, *Film in Utrecht van 1895 tot 1915* (Utrecht: Universiteit Utrecht, 1986).

Adriaan Biels, *De intocht van de levende fotografie in Amsterdam : de Kinetoscoop, 1894, en de Cinematografen, 1896-1898 : een filmhistorische verkenning* (Amsterdam: Nederlandse Bioscoopbond, 1971).

²⁴ O.a. onderzocht in

Thunnis van Oort, *Film en het moderne leven in Limburg* (Hilversum: Verloren, 2007).

Thissen, “Nederlandse Filmcultuur”.

²⁵ Van Beusekom, *Kunst en amusement*, 19-44.

terwijl ik me slechts richt op de reacties op het nieuwe medium in de vroegste periode en de kunstdiscussie buiten beschouwing laat.²⁶

Andere filmhistorici die de eerste periode van film in Nederland onderzochten aan de hand van kranten zijn Frank van der Maden en Herman de Wit. Frank van der Maden deed onderzoek naar de komst van film in Nijmegen en Herman de Wit naar film in Utrecht tussen 1895 en 1915.²⁷ Beide onderzoeken werden gedaan in de jaren 80, toen de Nederlandse filmgeschiedschrijving net begonnen was.²⁸ Onderzoek was gericht op het vergaren van feitelijke gegevens, zoals gebruikelijk is bij verkennend onderzoek.²⁹

Leeuwarden

In de onderzochte periode had Leeuwarden een bevolkingsgroei van ca. 20%: in 1890 waren er 30.433 inwoners, in 1910 36.522.³⁰ De bevolkingsgroep was homogeen en bestond voor 100% uit Nederlanders, waarbij in 1900 44,8% van de gezinshoofden uit Leeuwarden, 39,3% uit Friesland, 5,3% uit Groningen en 10,6% uit de rest van Nederland kwam.³¹ Roelof van der Woude gebruikt in zijn boek *Leeuwarden 1850-1914. De modernisering van een provinciehoofdstad* een stratificatiemodel om de bevolking van Leeuwarden onder te verdelen qua inkomen. De tabel toont het inkomen van de Leeuwarder gezinshoofden tussen 1870-1910.³²

inkomensklassen	1870		1880		1890		1900		1910	
	z.k.	m.k.	z.k.	m.k.	z.k.	m.k.	z.k.	m.k.	z.k.	m.k.
I < 500	75.3	76.7	69.7	71.4	66.2	68.1	63.7	64.3	52.7	54.4
II 501-1000	10.6	10.3	14.3	14.2	15.4	14.8	18.9	19.5	25.4	26.5
III 1001-2000	7.2	6.5	7.3	6.6	8.3	8.1	7.2	7.1	12.5	11.7
IV 2001-4000	3.9	3.7	4.5	4.1	7.2	6.5	6.6	6.0	4.6	4.0
V 4001-8000	2.7	2.3	2.9	2.5	2.0	1.8	2.2	1.9	2.8	2.2
VI > 8001	0.5	0.5	1.4	1.3	0.7	0.7	1.5	1.3	1.2	1.2
n =	588	643	581	639	560	602	585	622	618	669

Tabel 1. De Leeuwarder gezinshoofden gegroepeerd in inkomensklassen (in %) ³³

²⁶ Van Beusekom, *Kunst en amusement*, 16.

²⁷ Karel Dibbets en Frank van der Maden, *Geschiedenis van de Nederlandse film en bioscoop tot 1940* (Weesp: Het Wereldvenster, 1986).

Herman de Wit, *Film in Utrecht van 1895 tot 1915* (Utrecht: Universiteit Utrecht, 1986).

²⁸ Frank van Vree, "Media History in the Netherlands. Some observations," *Tijdschrift voor Mediageschiedenis*, vol 17, no. 1 (2014): 55-59.

²⁹ Broersma, "Digitale krantenarchieven," 33.

³⁰ Van der Woude, *Leeuwarden 1850-1914*, 287.

³¹ Idem, 291.

³² Van der Woude, *Leeuwarden 1850-1914*, 296-304. Stratificatiemodel ontleend aan P.R.D. Stokvis, "Nederlandse sociale verhoudingen tegen 1850," *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis*, vol. 4 (1978): 70-86,

³³ Van der Woude, *Leeuwarden 1850-1914*, 304. Z.k. staat in deze tabel voor "zonder kostganger", terwijl m.k. staat voor "met kostganger".

Hieruit blijkt dat in de onderzochte periode het grootste gedeelte van de Leeuwarder bevolking, tussen de 82% en 80%, een inkomen van minder dan 1000 gulden had. Dit was in die periode een laag inkomen.³⁴ Wel steeg het reëel besteedbaar inkomen licht door de gedaalde kosten in levensonderhoud.³⁵

Religie was belangrijk in Leeuwarden in de onderzochte periode. Cijfers over kerkgenootschap leden geven geen inzicht in hoe actief men was binnen het kerkgenootschap en in hoeverre religie het dagelijks leven en wereldbeeld van de gelovigen bepaalde, maar geven wel een indicatie van religie in Leeuwarden. De tabel hieronder geeft aan hoeveel procent van de Leeuwarder gezinshoofden aangesloten was bij een kerkgenootschap. De cijfers zijn gebaseerd op wijkregisters en hierdoor waarschijnlijk vertekend, omdat het niet gebruikelijk was om dit bij een verandering of verlating van kerkgenootschappen te laten veranderen.³⁶

denominatie	1870	1880	1890	1900	1910
Nederlands-hervormd	66.2	66.5	71.3	67.5	59.5
rooms-katholiek	19.6	19.2	13.6	15.1	12.1
Israëlitisch	3.6	3.0	3.3	2.5	2.8
doopsgezind	4.5	7.0	6.3	3.5	4.8
gereformeerd	3.0	2.2	2.2	6.3	10.2
evangelisch-luthers	2.8	1.7	2.3	1.5	2.5
overigen	0.3	0	0.3	1.6	1.9
geen	0	0.3	0.7	1.9	6.3
n=	642	639	602	622	669

Tabel 2. De Leeuwarder gezinshoofden verdeeld naar kerkgenootschappen (in %) ³⁷

Uit de bovenstaande tabel blijkt dat in de onderzochte periode de Nederlandse-hervormde kerk, de rooms-katholieke kerk en de gereformeerde kerk de belangrijkste kerkgenootschappen waren in Leeuwarden.

Belangrijk voor film in Leeuwarden in 1896 t/m 1906 was de aanwezigheid van een grote kermis, die jaarlijks in juli plaatsvond. In deze periode werden nieuwe vindingen, in de breedste zin van het woord, vaak geïntroduceerd bij het grote publiek op een kermis.³⁸ Leeuwarden had één van de grootste kermissen van Nederland, met tientallen verschillende attracties.³⁹ Het feit dat veel verschillende reisbioscoopexploitanten in de onderzochte periode Leeuwarden aandeden, had te maken met de grote kermis en het grote potentiële publiek dat hiermee bereikt werd.

³⁴ Van der Woude, *Leeuwarden 1850-1914*, 305.

³⁵ Idem, 305.

³⁶ Idem, 324.

³⁷ Ibidem.

³⁸ Dibbets, *Geschiedenis van de Nederlandse film*, 17, 18.

³⁹ Idem, 20.

De Leeuwarder Courant

De *LC* was in de onderzochte periode de grootste krant van Leeuwarden. Het was een neutrale krant, die politieke en religieuze ideeën zoveel mogelijk buiten zijn berichtgeving hield.⁴⁰ De krant was opgericht in 1752 en verscheen vanaf 1879 dagelijks.⁴¹ In 1894 had de krant 4450 abonnees.⁴² In 1900 was dit gestegen tot 4800 en in 1910 tot 6400.⁴³ De prijs van de krant was relatief hoog en het publiek bestond dan ook vooral uit personen uit de gegoede en kleine burgerij.⁴⁴ De doelstelling van de *LC* was kennis, nieuws en informatie verspreiden en goede smaak aanleren.⁴⁵ De krant publiceert nieuws uit binnen- en buitenland en bood de lezers een discussiepodium.⁴⁶ De *LC* werd gezien als een 'deftige krant' met een voorname uitstraling, door de conservatieve opmaak, de gehanteerde genres en het taalgebruik.⁴⁷

⁴⁰ Broersma, *Beschaafde vooruitgang*, 225.

⁴¹ Idem, 27, 229.

⁴² Idem, 233.

⁴³ H.W. Lintsen, *Geschiedenis van de techniek in Nederland. De wording van een moderne samenleving 1800-1890. Deel II* (Zutphen: Walburg Pers, 1993), 195.

⁴⁴ Broersma, *Beschaafde vooruitgang*, 250.

⁴⁵ Idem, 255.

⁴⁶ Idem, 261-262.

⁴⁷ Idem, 267.

Reacties van de LC op film

1896 t/m 1899: Komst van film

In 1896, het eerste jaar dat er filmvertoningen plaatsvonden in Leeuwarden, schreef de LC vooral over film als een nieuwe uitvinding, in een wetenschappelijke context. De eerste filmvertoning vond plaats op 13 maart 1896, toen er in Hotel Centraal een kintoscope opgesteld stond. Op de voorpagina van de LC van 11 maart 1896 stond een korte aankondiging.

Aankondiging voor de eerste kintoscopevertoning ⁴⁸

Het artikeltje leek vooral uit wetenschappelijke belangstelling geplaatst. De kintoscope werd aangeprezen als “Edison’s nieuwste vinding”, samen met de phonograaf. De werking van de kintoscope en phonograaf werd niet uitgelegd en de toon van het stuk was objectief.⁴⁹ Dit staat in schril contrast met de advertentie die verderop was geplaatst, waarin de kintoscope in lyrische bewoordingen werd aangeprezen.⁵⁰

Advertentie voor de eerste kintoscope vertoning ⁵¹

⁴⁸ LC, “Edison’s nieuwste vindingen,” 11 maart 1896, bladzijde 1.

⁴⁹ LC, “Edison’s nieuwste vindingen,” 11 maart 1896, bladzijde 1.

⁵⁰ LC, “Nieuw wonder,” 11 maart 1896, bladzijde 3.

⁵¹ LC, “Nieuw wonder,” 11 maart 1896, bladzijde 3.

Aan den anderen kant is de gelegenheid open-
gesteld den kinetoskoop te bewonderen. Dit instru-
ment, eene uitvinding van den beroemden Edison,
vertoont door een kleine gleuf een moment-opname
van een voortdurend tijdperk van arbeid. Wij
zagen er eene bevallige jonge dame den Serpen-
tine-dans uitvoeren in de fraaiste houdingen en
de meest gracieuse standen, in fraaie evolutiën en
kronkelingen. Ook was er een smederij in volle wer-
king te zien. Drie gespierde smeden beuken er
duchtig op los. Een van hen haalt uit het vlam-
mende haardvuur een gloeienden bout, en tot
opwekking voor den harden arbeid passeert een
flesch met zeker vocht, waaruit ieder van het
drietal met clowns-behendigheit een flinke teug
neemt. En vooruit, daar vallen de mokers met
vernieuwde kracht op het gloeiend metaal.

Een kinetoscope op de nijverheidstentoonstelling ⁵²

Op 9 juli 1896 plaatste de *LC* een artikel met een overzicht van de inzendingen voor de nijverheidstentoonstelling in De Harmonie. De Harmonie was een schouwburg aan het Ruiterskwartier. Om aanwezig te mogen zijn bij het grootste deel van de voorstellingen, moest men lid zijn van de bijbehorende vereniging. De Harmonie richtte zich hiermee vooral op een elitair publiek.⁵³ De aanwezigheid van een kinetoscope werd genoemd in het artikel en er werd over de werking van het apparaat en de vertoonde filmpjes geschreven. Het artikel gaf geen waardeoordelen over de kinetoscope en was objectief van toon.⁵⁴

De filmvertoning van Slieker op de julikermis werd uitgebreider behandeld. In de krant van 14 juli werd in een artikel aandacht besteed aan alle kermisattracties. De journalist schetste de situatie waarin het publiek in slaap valt en een “kermisdroom” krijgt waarin een “paljas” zijn aankondigingspeech afsteekt: “En daarom kun je van ’t jaar op de Leeuwarder kermis ook dingen zien, waar je ordinair verbaasd van zoudt staan.” In de hierop volgende opsomming werd Sliekers kermistent genoemd.⁵⁵ Weer werd de link met Edison en één van zijn andere uitvindingen, de phonograaf, gelegd. Deze insteek van “film als uitvinding” werd eerder én uitgebreider genoemd dan de unieke kwaliteiten van het medium.⁵⁶

⁵² *LC*, “Kijkjes op de tentoonstelling te Leeuwarden I,” 9 juli 1896, bladzijde 5-6.

⁵³ Leendert Plaisier in een mail aan de auteur, 24 maart 2015.

⁵⁴ *LC*, “Kijkjes op de tentoonstelling te Leeuwarden I,” 9 juli 1896, bladzijde 5-6.

⁵⁵ *LC*, “De Kermis I,” 14 juli 1896, bladzijde 6.

⁵⁶ *LC*, “De Kermis I,” 14 juli 1896, bladzijde 6.

En dan, menschen, als je eenmaal dáár bent, verzuimt dan niet om de Kinematograaf (van dr. Slieker, tegenover het Paleis van justitie) te gaan zien, dat wonder van alle vindingen van den grooten Edison (hoeden af, burgers!), waar alles, om zoo te zeggen, „mechaniek en altijd in volle werking” is, waar je de natuur kan zien weergegeven, even getrouw als de liedjes en muzieknummers in de niet minder bewonderenswaardige Phonograaf, die aan een andere zijde van het Wilhelmina-plein, naast de gewone rij wafelkramen, standplaats heeft.

Sliekers Kinematograaf: het wonder van alle vindingen van Edison ⁵⁷

„Niets nieuws onder de zon” of, om met R. Akiba te spreken, „Alles schon da gewesen”, zou men van de meeste kermisvertooningen kunnen zeggen. Niet echter van de Kinematograaf, te zien in eene op het Zaailand, tegenover het Gerechtshof, geplaatste tent. Het is eene vinding van de heeren A. en L. Lumière, uit Lyon, door hen betiteld met „Edisons ideaal”. Wat het is? Wij weten niet beter te doen dan een uittreksel te geven uit het stroobiljet van den directeur Chr. Slieker. Het zijn series fotografische momentopnemingen, die op natuurlijke grootte in al haar kleurenpracht met kolossale snelheid worden weergegeven, zoodat straattooneeltjes, watervallen, stadsgezichten, 't komen en gaan van sneltreinen enz. enz. natuurgetrouw worden vertoond. Per minuut worden voor het oog 900 photographiën voorbijgevoerd.

Film als iets nieuws onder de zon ⁵⁸

Op 17 juli werd, weer in een artikel over de kermis, een uitgebreidere omschrijving gegeven van de werking van de kinematograaf. De uitleg besloeg de helft van het artikel, letterlijk overgenomen uit een door Slieker verspreid stroobiljet. Er werd benadrukt dat de kinematograaf één van de weinige nieuwigheden op de kermis was. Weer werd Edison aangehaald en “de heeren A. en L. Lumière, uit Lyon” werden genoemd als uitvinders. Het artikel werd afgesloten met de mededeling “wie het heeft gezien, staat er versteld van”.⁵⁹ In dezelfde krant stond een advertentie van Slieker die zijn “levende beelden” weer in lyrische bewoordingen aanpreeft.⁶⁰

In 1897 werd deze “film als uitvinding” insteek door de LC meer losgelaten. Van 22 t/m 26 januari 1897 gaf Slieker met zijn kinematograaf in de Stadsschouwburg dagelijks meerdere

⁵⁷ LC, “De Kermis I,” 14 juli 1896, bladzijde 6.

⁵⁸ LC, “De Kermis IV,” 17 juli 1896, bladzijde 3.

⁵⁹ LC, “De Kermis IV,” 17 juli 1896, bladzijde 3. Voor het desbetreffende stroobiljet dat werd overgenomen, zie bijlage 3.

⁶⁰ LC, “Nieuw! Nieuw! Nieuw!,” 17 juli 1896, bladzijde 6.

voorstellingen. De Stadsschouwburg bevond zich net als De Harmonie op het Ruiterskwartier, maar was in tegenstelling tot De Harmonie openbaar toegankelijk en had een 'volks' imago.⁶¹ Slieker plaatste een advertentie met een aankondiging in de *LC*.⁶² De *LC* verwees op de voorpagina naar deze advertentie in een kort artikel over de filmvertoningen. Edison werd niet meer genoemd. Ook was de *LC* erg positief over film. De lezers werden herinnerd aan het succes van de kermisvertoningen van Slieker en de *LC* haalde positieve reacties van andere kranten over "deze hoogst belangwekkende voorstellingen" aan.⁶³

— **Grand théâtre Edison.** Blijkens advertentie zal door dit théâtre, onder directie van den heer Chr. Slieker, op vijf achtereenvolgende avonden, te beginnen morgen (Vrijdag), in den Schouwburg eene voorstelling worden gegeven van levende beelden, weergegeven door den Kinematograaf.

Wij brengen in herinnering, dat tijdens de kermis van het vorige jaar voorstellingen van dezen aard in eene tent werden gegeven, die de algemeene belangstelling in hooge mate opwekten. Het zijn photographische moment-opnemingen op *natuurlijke grootte* met kolossale snelheid weergegeven. Straattooneeltjes, watervallen, stadsgezichten, het komen en gaan van sneltreinen enz. ziet men natuurgetrouw vóór zich.

Het *Utrechtsch Provinciaal en Stedelijk Dagblad*, de *Kamper Ct.*, de *Prov. Overijsselsche* en *Zwolsche Ct.* spreken met veel lof over deze hoogst belangwekkende voorstellingen.

Kinematograafvertoningen in de Stadsschouwburg ⁶⁴

Op de julikermis van 1897 was geen film aanwezig: de *LC* maakte hier geen melding van.⁶⁵ Op 28 december 1897 plaatste de *LC* een recensie over een show van illusionist Charles Kalb in De Harmonie. Een onderdeel van deze voorstelling waren filmbeelden, vertoond met "Edison's Biograaf (verbeterde Kinematograaf)". Hoewel de *LC* positief was over het optreden van de

⁶¹ Leendert Plaisier in een mail aan de auteur, 24 maart 2015.

⁶² *LC*, "Nieuw! Nieuw!," 22 januari 1897, bladzijde 5.

⁶³ *LC*, "Binnenland, Leeuwarden, 21 januari, Grand théâtre Edison," 22 januari 1897, bladzijde 1.

⁶⁴ Ibidem.

⁶⁵ Alle kranten van juli zijn doorzocht, maar hierbij is geen aanwijzing gevonden van de aanwezigheid van film.

illusionist, stelde de journalist dat “de vertooningen met den kinematograaf” “het meest belangwekkend waren”.⁶⁶

Film als onderdeel van een goochelshow ⁶⁷

In 1898 stonden er twee kermisbioscoopexploitanten op de julikermis: Riozzi en Slieker. Riozzi werd door de LC aangekondigd als hebbende een “byoscope americain” en Slieker een “kinematograaf”.⁶⁸ Riozzi stelde in zijn advertentie dat zijn apparaat (“Koninklijk Gebreveteerde Cinematograaf annex de Bioscoop”) voor de eerste maal werd gepresenteerd, maar de LC toonde geen belangstelling.⁶⁹ In een artikel over de kermisattracties, werd slechts gesteld: “Verder is er een “Kinematograaf”- tent, die ongetwijfeld veel bezoek zal trekken...” Uit de korte aankondiging bleek dat de LC bij het publiek bekend veronderstelde wat de werking van het apparaat was. Ook werd er geen aandacht besteed aan de komst van een tweede kermiskinematograaf, zelfs niet na Riozzi’s advertentie, waarin expliciet gesteld werd dat het om een nieuw apparaat ging. Ook in 1899 werd er geen aandacht besteed aan de kermisbioscopen: 1896 was in deze periode dus het enige jaar waarin de LC een artikel schreef over film op de kermis.⁷⁰

⁶⁶ LC, “Advertentie, Vereeniging de Harmonie te Leeuwarden,” 23 december 1897, bladzijde 3.

LC, “Groote fantastische voorstelling,” 28 december 1897, bladzijde 1.

⁶⁷ LC, “Groote fantastische voorstelling,” 28 december 1897, bladzijde 1.

⁶⁸ LC, “Leeuwarden, 16 juli, Stadsnieuws,” 18 juli 1898, bladzijde 1.

LC “Voorloopig bericht, Kermis te Leeuwarden,” 15 juli 1898, bladzijde 6.

⁶⁹ LC, “Voorloopig bericht, Kermis te Leeuwarden,” 15 juli 1898, bladzijde 6.

⁷⁰ LC, “Binnenland, Leeuwarden, 18 juli, Stadsnieuws, De Kermis I,” 18 juli 1898, bladzijde 1.

LC, “Binnenland, Leeuwarden, 11 juli, Stadsnieuws,” 12 juli 1899, bladzijde 1.

Riozzi's kermistent op de julkermis in Leeuwarden ⁷¹

Riozzi's advertentie ⁷²

Later dat jaar besteedde de *LC* wel aandacht aan vertoningen met de bioscoop. Op 10 november werd er in de *LC* aangekondigd dat er een bioscoop opgesteld stond in Hotel Centraal. Het artikel stelde: "Voor hen, die de inhuldigingsfeesten te Amsterdam niet konden bijwonen en die daarom zich moesten te vreden stellen met het lezen van de beschrijvingen daarvan in de dagbladen, is thans de gelegenheid geopend om zich eenigzins schadeloos te stellen." Dit is een interessant, omdat de *LC* hiermee aangaf dat bioscoopvertoningen dichterbij de echte ervaring kwamen dan de krant. Op het

LC, "Advertentien," 17 juli 1899, bladzijde 6.

LC, "Binnenland, Leeuwarden, 11 juli, Stadsnieuws," 12 juli 1899, bladzijde 1.

⁷¹ Reproductie van een foto uit 1898. Historisch Centrum Leeuwarden Beeldbank, fotografische documenten, FDWILHPLB126. <https://historischcentrumleeuwarden.nl/beeldbank/0a9a5400-aeaa-11e3-ae75-7b09ca6e93db>

⁷² *LC*, "Voorloopig bericht, Kermis te Leeuwarden," 15 juli 1898, bladzijde 6.

einde van het artikel werd gesteld dat er in andere plaatsen veel belangstelling voor de bioscoopvoorstellingen was.⁷³ In een ander artikel over een bioscoopvertoning op 14 december in Sociëteit Amicitia benadrukt de LC hetzelfde.⁷⁴ In deze twee artikelen lijken advertentieteksten uit dezelfde krant letterlijk overgenomen te zijn. Bij beide advertenties voor deze bioscoopvertoningen werd namelijk gesproken over een “groot succes in alle plaatsen”.⁷⁵ En in het tweede artikel werd “extra voorstellingen met de Bioscoop” letterlijk overgenomen uit de advertentie voor dit evenement.⁷⁶

Bioscoopvertoning in Sociëteit Amicitia ⁷⁷

In 1899 is er een verankering van een trend die in 1898 begonnen was: het volgens een vaste formule aankondigen van filmvertoningen. In een kort artikel werd aangekondigd wanneer een bioscoopvertoning plaats zou vinden, waar dit zou gebeuren en welke “levende photographieën” er vertoond zouden worden. Daarna werd benadrukt dat de voorstellingen grote publieke aandacht genoten. De artikelen bevatten geen waardeoordelen en verschenen bij het Stadsnieuws of in de kunstsectie van de krant.⁷⁸ Informatie over toegangsprijzen en aanvangstijden en lofbetuigingen kwamen niet voor in artikelen: dit konden lezers vinden in de advertenties.⁷⁹ Als er waardeoordelen gegeven werden, ging het om het oordeel van het publiek. Over een variétévoorstelling waarin

⁷³ LC, “Binnenland, Leeuwarden, 9 november, Stadsnieuws,” 10 november 1898, bladzijde 1.

⁷⁴ LC, “Kunst,” 13 december 1898, bladzijde 3.

⁷⁵ LC, “Sociëteit Amicitia Leeuwarden,” 13 december 1898, bladzijde 7.

LC, “Advertentien, Café Centraal,” 10 november 1898, bladzijde 3.

⁷⁶ LC, “Sociëteit Amicitia Leeuwarden,” 13 december 1898, bladzijde 7.

⁷⁷ LC, “Kunst,” 13 december 1898, bladzijde 3.

⁷⁸ LC, “Kunst,” 13 december 1898, bladzijde 3.

LC, “Binnenland, Leeuwarden, 9 november, Stadsnieuws,” 10 november 1898, bladzijde 1.

⁷⁹ LC, “The Royal Bioscope,” 8 februari 1899, bladzijde 4.

beelden werden vertoond met "The Royal Biograph", werd bijvoorbeeld gesteld dat dit grote bijval kreeg van het publiek.⁸⁰ Een voorbeeld van een formulematig artikel verscheen op 9 februari over een voorstelling met "The Royal Bioscope" in de Stadsschouwburg.⁸¹ Deze formule werd tot 1906 gehanteerd voor aankondigingen van filmvertoningen.

Met de introductie van de vaste formule is er ook een verschuiving van de nadruk in de artikelen waarneembaar. De aandacht verschoof van de techniek, in 1896 en deels 1897, naar de films, vanaf 1898. Dit blijkt ook uit het feit dat vanaf 1899 de interesse van de LC voor niet-projecterende filmapparaten voorbij was. Vertoningen met mutoscopen of kinetoscopen werden alleen nog aangekondigd in advertenties. Blijkbaar vond de LC, nu geprojecteerde film normaal was, deze kijkkasten met hun kleine projecties niet meer interessant genoeg om over te schrijven.⁸²

Slieker was in de eerste periode dus een belangrijke filmpionier in Leeuwarden, net als Riozzi, die tweemaal op de Leeuwarder kermis stond. De LC legde eerst vooral nadruk op de filmtechniek, maar vanaf 1898 werden de films zelf belangrijker geacht. Dit sloot aan bij een nationale trend, waarbij er rond 1899 steeds meer aandacht kwam voor het product, de filmpjes, en niet zozeer het apparaat.⁸³

In den Schouwburg zal Vrijdag, Zaterdag en Zondag avond a.s. door den heer H. de Leeuw, „Sciopticonist Nationaal”, weder de gelegenheid worden gegeven, eene voorstelling met „The Royal Bioscope” bij te wonen. De door hem te vertoonen „levende” photographiën zijn o. a. ontleend aan de jongste inhuldigingsfeesten te Amsterdam. Verder ziet men den intocht van den President der Fransche republiek te Petersburg en nog meer belangwekkende beelden.

De heer de Leeuw, die door zijne voorstellingen een goeden naam in Nederland heeft verkregen, zal zeker ook in onze stad een druk bezoek ontvangen.

Voorbeeld van de formule van de LC ⁸⁴

⁸⁰ LC, "Kunst," 13 december 1899, bladzijde 5.

⁸¹ LC, "Kunst," 9 februari 1899, bladzijde 3.

⁸² LC, "Ned. Biogr. & Mutosc. Maatij.," 4 december 1899, bladzijde 6.

⁸³ Dibbets, *Geschiedenis van de Nederlandse film*, , 22.

⁸⁴ LC, "Kunst," 9 februari 1899, bladzijde 3.

1900 - Overgangsjaar

In 1900 waren zowel trends van de voorgaande periode als twee opvolgende periodes waarneembaar. Allereerst kwam er een nieuw fenomeen in de berichtgeving over film op, dat in de periode 1901 t/m 1906 gangbaar bleef: de recensie. Van 11 t/m 25 februari 1900 was er een reeks filmvertoningen in De Harmonie, georganiseerd door Hermann Fey.⁸⁵ Over deze gebeurtenis verscheen op 12 februari een formulematig artikel.⁸⁶ Op 14 februari 1900 verscheen er de eerste recensie van de *LC* over een filmvertoning.⁸⁷

*De Harmonie, 1881 – 1895*⁸⁸

⁸⁵ *LC*, "Groote Zaal Harmonie, Elektro Biograph," 12 februari 1900, bladzijde 6.

⁸⁶ *LC*, "Binnenland, Leeuwarden, 10 februari, Stadsnieuws," 12 februari 1900, badzijde 1.

⁸⁷ *LC*, "Binnenland, 13 februari, Leeuwarden, Stadsnieuws," 14 februari 1900, bladzijde 1.

⁸⁸ Foto van De Harmonie genomen tussen 1881 en 1895. Fotograaf: Fuchs, Firma E en/of Th. M. Staas. Historisch Centrum Leeuwarden Beeldbank, fotografische documenten, FDRUITKWA160. <https://historischcentrumleeuwarden.nl/beeldbank/7865535a-aea9-11e3-b0a5-0fce46f7280c>

De heer H. Fey gaf eergisteren avond in de Harmonie-zaal de eerste zijner aangekondigde voorstellingen met den Electro-biograaf.

In een reeks van hoogst afwisselende tafereelen vertoonde hij grepen uit het leven, vooral van komischen aard, onder anderen huiselijke tooneelen. Verder zag men stierengevechten, hanengevechten en marine-oefeningen. Paul Kruger ontbrak natuurlijk niet. Toen hij te voorschijn kwam, gezeten in een staatsie-rijtuig, zich naar den Volksraad begeven, en daarbij door den pianist en den violist, die den geheelen avond de vertooningen begeleidden, de Transvaalsche Volksliederen werden gespeeld, zongen de aanwezigen deze uit volle borst mede, als gold het een ovatie aan Oom Paul in eigen persoon. Het bestormen van een „kopje” door de Boeren, het veroveren van een *maximum*-kanon, — zooals wij iemand uit onze omgeving het hoorden noemen, — waren zeer belangwekkend.

De zaal was bij ieder tableau in duister; het op de galerij en tegenover het tooneel geplaatste toestel wierp een krachtigen electrischen lichtbundel op het voor het tooneel gespannen doek. In de zaal zelve hingen electrische booglampen.

Behalve op de voorste rijen was een talrijk publiek aanwezig, dat in vroolijke stemming verkeerde en na ieder nummer een luid applaus deed hooren.

Wij kunnen onze stadgenooten zeer aanraden, o’er de verdere voorstellingen, waarbij het geenszins aan afwisseling zal ontbreken, bij te wonen.

Eerste filmrecensie in de LC ⁸⁹

In deze recensie ging de recensent in op welke “tableaux” er vertoond werden en de reactie van het publiek hierop. Ook werd ingegaan op de filmtechniek. De recensent raadde zijn stadgenoten zeer aan om de verdere voorstellingen te bezoeken. De filmvertoningen waren uiteindelijk een groot succes. Dit blijkt niet alleen uit bovenstaande recensie en advertenties, maar ook uit een anekdote de LC op 20 februari plaatste. Toen er op 18 februari geen voorstelling zou zijn, maar er wel lichten brandden in De Harmonie, had zich buiten een menigte verzameld, in de veronderstelling dat er toch een filmvertoning zou zijn. Toen bleek dat de lichten brandden omdat de zaal afgehuurd was door een particulier, droop de menigte teleurgesteld af.⁹⁰

Hoewel de LC op 9 juli aankondigde dat “Vinckens en Benner” aanwezig zouden zijn op de julikermis “ieder met een cynematograaf”, stond alleen Benner daadwerkelijk op de kermis.⁹¹ In de voorgaande periode werd de aanwezigheid van de kinematografen alleen genoemd in een enkel artikel, maar in 1900 werd er in maar liefst vijf artikelen aandacht besteed aan de kermisbioscoop van Benner. Na een artikel met de eerste aankondiging, kwam deze weer aan bod op 17 juli.

⁸⁹ LC, “Binnenland, 13 februari, Leeuwarden, Stadsnieuws,” 14 februari 1900, bladzijde 1.

⁹⁰ LC, “Groote zaal Harmonie, Elektro Biograph,” 19 februari 1900, bladzijde 4.

LC, “Elektro Biograph, Groote zaal Harmonie,” 24 februari 1900, bladzijde 4.

LC, “Kunst,” 20 februari 1900, bladzijde 3.

⁹¹ LC, “Binnenland, 7 juli, Leeuwarden, Stadsnieuws,” 9 juli 1900, bladzijde 1.

De tijd van de „messegooierijen”, wassenbeeldenspielen, menageriën, zeemeerminnen is voorbij. Ze hebben moeten plaats maken voor andere attracties, die de geest van den tijd uitdacht. De bioskoop neemt thans een eerste plaats in onder de moderne vertooningen. Er is er dit jaar maar één bioskoop. Waren er meer gekomen, ze zouden weinig toeloop hebben, want de bioskoop van den heer K. Benner is éénig in staat, om de buitenstaande toeschouwers te trekken. Uit tal van gloeilichten stroomt een zee van gekleurd electrisch licht, dat schitterend weerkaatst in het fraai geslepen spiegelglas.

*Film als "moderne vertooning"*⁹²

In dit artikel was de *LC* uitermate positief over film. Hoewel het nog steeds omschreven werd als een kermisattractie, was het wel één die “de geest van den tijd uitdacht”. Hieruit blijkt dat film sterk gelinkt werd aan de tijd, de nieuwe eeuw: “De bioskoop neemt thans een eerste plaats in onder de moderne vertooningen.” De link tussen film en moderniteit werd nog sterker benadrukt door het gebruik van gloeilampen en elektrisch licht te noemen.⁹³ In de recensie over de voorstellingen in *De Harmonie* in februari werd deze link ook al gelegd: “een krachtigen electrischen lichtbundel” en “electrische booglampen”.⁹⁴ In twee latere artikelen werden het interieur en exterieur van Benners kermisbioscoop geroemd, wat nog nooit eerder gebeurd was bij een kermisbioscoop. De *LC* stelde: “Het is een keurig ingerichte tent, geheel electrisch verlicht.” Hierna werd ingegaan op de dynamo die gebruikt werd voor het opwekken van elektriciteit, die ook een orgel van stroom voorzag. De link tussen film en moderniteit werd dus weer benadrukt. Verder was de vertoning “zeer verdienstelijk” en “aardig”.⁹⁵ Op 21 en 25 juli werd verteld over de “drommen met menschen” die de tent van Benner bezochten.⁹⁶

⁹² *LC*, “Binnenland, Leeuwarden, 16 juli, Stadsnieuws, De Kermis,” 17 juli 1900, bladzijde 1.

⁹³ *Ibidem*.

⁹⁴ *LC*, “Binnenland, 13 februari, Leeuwarden, Stadsnieuws,” 14 februari 1900, bladzijde 1.

⁹⁵ *LC*, “Binnenland, Leeuwarden, 16 juli, Stadsnieuws, De Kermis,” 17 juli 1900, bladzijde 1.

LC, “Binnenland, Leeuwarden, 18 juli, Stadsnieuws, De Kermis,” 19 juli 1900, bladzijde 1.

⁹⁶ *LC*, “Binnenland, Leeuwarden, 20 juli, Stadsnieuws, De Kermis, 21 juli 1900, bladzijde 1.

LC, “Binnenland, Leeuwarden, 24 juli, Stadsnieuws, De Kermis,” 25 juli 1900, bladzijde 1.

Wij namen een kijkje in den bioskoop van den heer Benner over het Paleis van Justitie. Het is een keurig ingerichte tent, geheel electrisch verlicht. De daarvoor gebruikte dynamo is de krachtaanbrenger tevens voor een mooi orgel, dat ouvertures als Guillaume Tell enz. vlot en zuiver geeft te hooren. De vertooning met de bioskoop is zeer verdienstelijk, allerlei aardige scènes worden daar naar het leven op doek vertoond.

Benners "keurig ingerichte tent" ⁹⁷

1900 was dus op meerdere manieren een jaar waarin trends uit verschillende periodes zichtbaar waren. De berichtgeving over kermisbioscopen week af van de voorgaande periode en ook van de periode van 1901 t/m 1906, waarin ook weinig over kermisbioscopen werd geschreven. De in de voorgaande periode opgestelde formule bleef wel intact. Verder werd in 1900 de recensie geïntroduceerd, die t/m 1906 gebruikt zou worden. De link tussen film en moderniteit, die in 1900 vaak terugkwam, werd pas weer gelegd vanaf 1905. Over film als onderdeel van een variétévoorstelling werd op dezelfde manier geschreven als in 1901: op 23 november 1900 en 20 januari 1901 vonden zulke voorstellingen plaats, waarbij de *LC* de aanwezigheid van film slechts opmerkte in de aankondiging.⁹⁸

Het feit dat Benner en niet Sliker op de julikermis stond en is tekenend voor een nieuwe trend op het gebied van film in deze periode. Rond de eeuwwisseling werd de publieke belangstelling voor film minder. De kwaliteit liet soms te wensen over en er was veel concurrentie van andere amusementsvormen. Tegelijk stegen de pachtgelden voor de kermis. Reisbioscoopondernemers van het eerste uur, zoals Sliker, kregen concurrentie van reisbioscoopexploitanten die hun tenten een luxere uitstraling gaven, zowel van de binnenkant als van de buitenkant. Een voorbeeld hiervan was Benner.⁹⁹ Dit trok opnieuw de aandacht van het publiek; zo ook van de *LC*, die uitgebreid verslag deed van Benners tent en voorstelling.

⁹⁷ *LC*, "Binnenland, Leeuwarden, 18 juli, Stadsnieuws, De Kermis," 19 juli 1900, bladzijde 1.

⁹⁸ *LC*, "Kunst," 27 november 1900, bladzijde 3.

LC, "Advertentie Stads-schouwburg," 21 januari 1901, bladzijde 6.

⁹⁹ Dibbets, *Geschiedenis van de Nederlandse film*, 27-29.

1901 t/m 1904: Dip in het aantal filmvertoningen

Van 1901 t/m 1904 waren, buiten de jaarlijkse julikermis om, weinig filmvertoningen. Wel had de *LC* in deze periode een vaste berichtgevingsformule ontwikkeld voor alle soorten filmvertoningen. Kermisvertoningen werden van 1901 t/m 1904, net als in 1898 en 1899, slechts aangekondigd in een opsomming met wat er op de kermis te doen was. Deze stond in de sectie Stadsnieuws op de voorpagina, onder het kopje “Kermis”. In tegenstelling tot 1900 verder niet meer geschreven over kermisvertoningen.¹⁰⁰ Naast de aankondiging werd over Slieker, “een bekende op de kermis”, in 1901 alleen nog verteld dat hij de kerkgangers die de Dominicuskerk te Leeuwarden verlieten, had gefilmd.¹⁰¹ In 1902 waren Alberts Frères en Vermolen aanwezig op de julikermis.¹⁰² Hoewel op Cinemacontext gesteld wordt dat Slieker en Hommerson & Fils ook aanwezig waren, is over hen in de *LC* niets te vinden. Het kan zijn dat ze wel een vergunning hadden, maar hier in 1902 geen gebruik van maakten.¹⁰³ In 1903 waren Alberts Frères weer aanwezig op de julikermis.¹⁰⁴ In 1904 stond W. Lohoff met een reisbioscoop op de kermis.¹⁰⁵

Over een voorstelling in De Harmonie op 13 februari 1901 werd, net als in 1900, een korte, positieve recensie geschreven. Deze werd geplaatst in de kunstsectie van de krant.¹⁰⁶ Over een vertoning op 11 en 12 september 1901 in Sociëteit Amicitia verscheen een negatieve recensie. De *LC* stelde dat het beeld trilde en dat de vertoningen te lang duurden.¹⁰⁷ Deze recensie over een vertoning buiten De Harmonie was een uitzondering. Andere vertoningen die niet plaatsvonden in De Harmonie of op de kermis werden aangekondigd in een kort artikel, dat de vanaf 1899 gebruikelijke formule volgde. Deze formule werd in 1901 toegepast op kinematograafvertoningen in zaal Amicitia op 12 en 13 maart en 11 en 12 september.¹⁰⁸

¹⁰⁰ *LC*, “Binnenland, Leeuwarden, 11 juli, Stadsnieuws,” 12 juli 1901, bladzijde 1.

¹⁰¹ *LC*, “De Kermis I.,” 16 juli 1901, bladzijde 2.

¹⁰² *LC*, “Binnenland, Leeuwarden, 4 juli, Stadsnieuws,” 5 juli 1902, bladzijde 1.

¹⁰³ Cinemacontext.nl, 7-1902, Leeuwarden – gemeente – Hommerson & Fils. Geraadpleegd op 20 maart 2015. Cinemacontext.nl, 7-1902, Leeuwarden – gemeente – Grand Theatre Edison. Geraadpleegd op 20 maart 2015. GA Leeuwarden, Secretarie Belastingen 544, Aangifte van belasting voor toneelvertoningen 1899-1905, nr. 543, 544.

¹⁰⁴ *LC*, “Verpachtingen,” 19 januari 1903, bladzijde 3.

LC, “Binnenland, Leeuwarden, 8 juli, Stadsnieuws,” 9 juli 1903, bladzijde 1

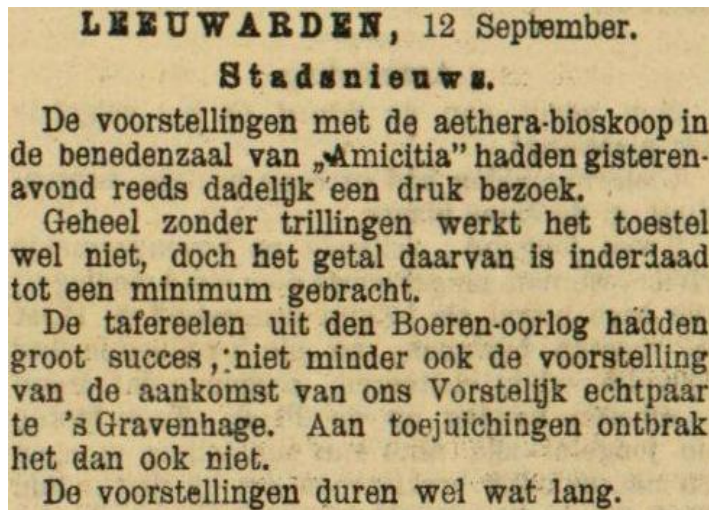
¹⁰⁵ *LC*, “Binnenland, Leeuwarden, 13 juli, Stadsnieuws,” 14 juli 1904, bladzijde 1.

¹⁰⁶ *LC*, “Kunst,” 15 januari 1901, bladzijde 3.

¹⁰⁷ *LC*, “Binnenland, Leeuwarden, 12 september, Stadsnieuws,” 13 september 1901, bladzijde 1.

¹⁰⁸ *LC*, 11 maart 1901, bladzijde 2.

LC, “Binnenland, Leeuwarden, 10 september, Stadsnieuws,” bladzijde 1.

Negatieve recensie over een vertoning in Sociëteit Amicitia ¹⁰⁹

Op 16 en 17 juli 1901 waren er “anti-kermis” vertoningen, georganiseerd door Frederik Keijzer. Het doel van deze vertoningen was “de Christenen de gelegenheid te geven geheel buiten de kermis om, op een genotvolle wijze den avond door te brengen” en ze vonden plaats in het Evangelisatielokaal. Hoewel er advertenties verschenen in de *LC*, werd hier geen artikel aan gewijd.¹¹⁰

De ontwikkelingen in deze periode hangen samen met een nationale trend. Eerder vermeldde ik dat het publiek rond 1900 minder aandacht kreeg voor film. Deze dip werd op de kermis opgelost door een nieuwe generatie reisbioscoopexploitanten, met luxere kermisbioscopen. De dip van filmvertoningen in vaste gebouwen zette echter door in deze periode.¹¹¹ Dit is ook waarneembaar in Leeuwarden, waar in deze periode erg weinig filmvertoningen waren. Verder was 1901 het laatste jaar dat Slieker op de julikermis in Leeuwarden stond. Hij wist aanvankelijk de concurrentie van de luxere reisbioscopen nog het hoofd te bieden door zijn kermisbioscoop te vergroten en de toegangsprijzen te verlagen. De nieuwe ondernemers hadden echter ook betere apparatuur. Na 1901 was Slieker definitief zijn voorloperspositie kwijt. In 1907 besloot hij helemaal te stoppen met filmvertoningen.¹¹²

¹⁰⁹ *LC*, “Binnenland, Leeuwarden, 12 september, Stadsnieuws,” 13 september 1901, bladzijde 1.

¹¹⁰ *LC*, “Advertentien,” 10 juli 1901, bladzijde 7.

LC, “Advertentien,” 13 juli 1901, bladzijde 4.

Van Beusekom, *Kunst en Amusement*, 25-26.

¹¹¹ Dibbets, *Geschiedenis van de Nederlandse film*, 24-34.

¹¹² *Idem*, 18-22.

1905 en 1906: Film als modern en respectabel medium

De Bioscopevoorstellingen in de »Harmonie» te Leeuwarden.

In de groote zaal der „Harmonie” gaven de heeren Alberts Frères, van Breda, gisteravond de eerste van de aangekondigde reeks bioscopevoorstellingen. Voor deze eerste voorstelling was het publiek nog niet talrijk opgekomen. Zij echter, die de voorstelling bijwoonden, zijn zeker zeer voldaan naar huis teruggekeerd. Want nagenoeg alles, wat gegeven werd, was belangwekkend *in hooge mate*. Interessant en – modern zouden we willen zeggen. Alberts Frères zijn zeer gelukkig geweest in de keuze van hun levende projecties, terwijl alles zeer gesoigneerd en nauwkeurig is. En dan dat schitterende spel van licht en kleuren – ’t was soms als waren we in een feeënwereld verplaatst. Er werd veel gegeven en de vertolking was uitstekend.

Alles op te noemen, wat vertoond werd, zou te veel ruimte vorderen – de voorstelling toch duurde met een kleine pauze van 8–11 uur.

We zagen fraaie panorama’s van de waterwerken van Versailles en van Barcelona, werden verplaatst in de beiguethraam van Consael tijdens de Leeuwarder kermis – le roman d’amour – of een verwoest leven – deed ons achtereenvolgens aanschouwen alle phasen van het lot van haar, die door zucht naar genot den weg des verderfs betreedt en te gronde gaat – we krijgen een kijkje in de onderwereld, waar Pluto regeert en zien een heksendans te midden van viammen en vurige tongen, die ten slotte in een strijd om het vuur eindigt. Een dief en twee politieagenten in een aardige klucht, – tooneelen uit den Japansch-Russischen oorlog zijn buitengewoon interessant. Van het angst- en ontzagwekkende, het inwoeste van den oorlog krijgt men daar een indruk, die blijft. Men ziet de oorlogsschepen nu eens op de kalme, dan weer op de fel bewogen golven – torpedo’s – projectielen – ’t gedonder en ’t vuur van ’t geschut . . . enz. enz.

We zullen het hierbij laten en bevelen een bezoek aan „de Harmonie” ten zeerste aan. Het is werkelijk geen „humbug”. We zijn er zeker van, dat niemand teleurgesteld zal worden. Het nummer „In de diepte der zeeën” alleen is het bezoek waard. Dat is wezenlijk mooi en zeker wel het aantrekkelijkste en gelukkigst gevonden deel van het programma.

Tot en met Dinsdagavond zullen voorstellingen worden gegeven; Zondag matinée.

Voor de elektrische installatie en voor de vertooning der levende photographiën wordt eene groote stoommachine van 36 P.K. gebruikt, die bij den ingang der Harmonie is geplaatst.

In 1905 veranderde de manier waarop de *LC* verslag deed van filmvertoningen aanzienlijk. Er waren meer vertoningen en deze kregen meer en positieve aandacht in de *LC*. De aanleiding voor deze verandering leek een succesvolle reeks vertoningen van Alberts Frères te zijn geweest, die plaatsvond in De Harmonie van 23 t/m 30 maart 1905. Voor de voorstellingen verschenen bijna dagelijks advertenties in de *LC*. De voorstellingen waren een groot succes.¹¹³ Een journalist bezocht een voorstelling en schreef hierover een lange, positieve recensie: “... nagenoeg alles, wat gegeven werd, was belangwekkend *in hooge mate*. Interessant en – modern, zouden we zeggen.” De journalist stelde: “We ... bevelen een bezoek aan “de Harmonie” ten zeerste aan.”

Opvallend is dat het artikel afsloot met een opmerking over de stoommachine die bij de ingang was geplaatst om elektriciteit op te wekken voor de vertoning. Weer gebruikte de *LC* “modern” om film te omschrijven. Net als in 1900 werd gedaan in de artikelen over de kermisbioscoop en de voorstellingen in De Harmonie, werd ook hier een link tussen film en moderniteit gelegd, mede door de link met elektriciteit te leggen.¹¹⁴ Over een zondagmatinée voor families met kinderen werd een tweede enthousiaste recensie geschreven.¹¹⁵

Positieve recensie over de Alberts Frères voorstellingen

¹¹³ *LC*, “Groote Zaal ‘Harmonie’,” 23 maart 1905, bladzijde 7.

LC, “Groote Zaal ‘Harmonie’,” 24 maart 1905, bladzijde 6.

LC, “Reuzen Gala-Exploitatie, Alberts Frères, ‘Harmonie’,” 25 maart 1905, bladzijde 4.

LC, “Reuzen Gala-Exploitatie, ‘Harmonie’, nog slechts 4 avonden,” 27 maart 1905, bladzijde 6.

LC, “Reuzen Gala-Exploitatie,” 28 maart 1905, bladzijde 7.

LC, “Uitverkocht, Uitverkocht,” 29 maart 1905, bladzijde 4.

LC, “Harmonie, Alberts Frères,” 30 maart 1905, bladzijde 7.

¹¹⁴ *LC*, “De Bioscopevoorstelling in de Harmonie te Leeuwarden,” 25 maart 1905, bladzijde 5.

¹¹⁵ *LC*, “Binnenland, Leeuwarden, 27 maart, Stadsnieuws,” 28 maart 1905, bladzijde 1.

In 1906 gaven Alberts Frères weer een reeks voorstellingen in De Harmonie, van 25 februari t/m 6 maart. Er werden weer veel advertenties geplaatst in de *LC*.¹¹⁶ Op 19 februari verscheen een kort artikel met aankondiging, waarin verwezen werd naar vorig jaar en de ‘aantrekkelijkheid der voorstellingen’ genoemd werd.¹¹⁷ In plaats van slechts een recensie te plaatsen, verscheen er in de *LC* een uitgebreid, tweedelig artikel genaamd “Bij den operateur in den bioscope” op 28 februari en 1 maart.¹¹⁸ Het eerste artikel deed verslag van een gesprek met Alberts Frères, waarbij de technische kant van film werd belicht.¹¹⁹ Het tweede artikel beschreef “hoe enkele bijzondere de aandacht trekkende, soms wonderlijke lijkende opnames worden verkregen” en ging over de *special effects* in films.^{120 121} Dit was voor het eerst dat er zo’n uitgebreid, tweedelig artikel werd geschreven over film in Leeuwarden. Dit gaf aan dat de *LC* in 1906 film belangrijk en interessant vond, in plaats van slechts een nieuwigheid (zoals in 1896 t/m 1899) of een amusementsvorm waar weinig over te vertellen viel (zoals in 1901 t/m 1904).

Hoewel er van 1901 t/m 1904 geen artikelen werden geschreven over kermisvoorstellingen, veranderde dat in 1905. Op 18 juli gaf de *LC* aan dat Lohoffs kinematograaf een “rijk programma” vertoonde dat “de aandacht met hoge mate verdient”.¹²² Op 22 juli werd gesteld dat de kermisbioscoop veel bezoekers trok. “Nu is wat daar in die aardige tent gegeven wordt, ook bepaald zijn geld waar”, stelde de *LC*.¹²³ In 1906 was de aandacht voor de kermisbioscoop minder, maar nog steeds meer dan in de voorgaande periode. Lohoffs aanwezigheid werd aangekondigd en er werd verteld dat er een film van een aardbeving in San Fransisco vertoond werd.¹²⁴

¹¹⁶ *LC*, “Voorloopig bericht, Alberts Frères komen,” 19 februari 1906, bladzijde 6.

LC, “Advertentie, Harmonie – Leeuwarden, Alberts Frères komen,” 21 februari 1906, bladzijde 7.

LC, “Voorloopig bericht, Alberts Frères komen,” 24 februari 1906, bladzijde 4.

LC, “Voorloopig bericht, Alberts Frères komen,” 26 februari 1906, bladzijde 14.

LC, “Alberts Frères, Harmonie,” 28 februari 1906, bladzijde 4.

¹¹⁷ *LC*, “Binnenland, Leeuwarden 17 februari, Stadsnieuws,” 19 februari 1906, bladzijde 4.

¹¹⁸ Zie bijlage 1 en 2.

¹¹⁹ *LC*, “Bij den operateur in de bioscope, een gesprek met Albert Frères,” 28 februari 1906, bladzijde 5. Zie bijlage 1.

¹²⁰ *LC*, “Bij den operateur in de bioscope, over speciale opnamen,” 1 maart 1906, bladzijde 5. Zie bijlage 2.

¹²¹ In het tweede artikel werd ook het plan aangekondigd om een film op te nemen in Leeuwarden, over de avonturen van een afgewaaid hoed. Dit plan ging niet door vanwege weersomstandigheden, zo blijkt uit een artikel op de voorpagina van de *LC* van 26 maart 1906, onder het kopje “Binnenland, Leeuwarden, 24 maart, Stadsnieuws”.

¹²² *LC*, “Binnenland, Leeuwarden, 17 juli, Stadsnieuws, De Kermis,” 18 juli 1905, bladzijde 1.

¹²³ *LC*, “Binnenland, Leeuwarden, 21 juli, Stadsnieuws, De Kermis,” 22 juli 1905, bladzijde 1.

¹²⁴ *LC*, “Binnenland, Leeuwarden, 16 juli, Stadsnieuws, De Kermis,” 17 juli 1906, bladzijde 1.

„Schitterende” voorstellingen worden gegeven in het „Origineel phono-cinematograph, directeur W. Lohoff. Het rijke programma bevat o. a. episoden uit den sedert eenigen tijd in Azië gevoerd wordende oorlog, zooals de nederlaag der Russen bij Liaounyang, Port-Arthur, de Russische vloot bij Port Saïd en in het Suez-Kanaal en nog veel meer, dat de aandacht in hooge mate verdient.

Lohoff's Phono-kinematograaf op de kermis ¹²⁵

In januari 1906 deed Lohoff Leeuwarden weer aan, met een reeks vertoningen in de Stadsschouwburg.¹²⁶ De *LC* plaatste op 30 januari een korte recensie. Volgens de *LC* werden er “vele ... aardige tableaux op het doek gebracht” en de krant raadde iedereen aan om de voorstelling te bezoeken. De nadruk werd vooral gelegd op de vertoonde films. Er was een kleine verwijzing naar de filmtechniek, toen de journalist stelde dat drie films “haast zonder trillingen werden voorgesteld”.¹²⁷

Over filmvertoningen met een christelijke inslag werd, net als in de vorige periode, niets geschreven. De Leger des Heils vertoningen van 2 t/m 4 december 1905 en de Frederik Keijzer vertoningen van 8 t/m 15 oktober werden niet genoemd.¹²⁸

In de voorgaande periode waren er weinig filmvoorstellingen in vaste gebouwen. In deze periode kwam daar verandering in. Deze verandering werd vooral veroorzaakt door Alberts Frères, met hun grootse vertoningen in De Harmonie. Het succes van Alberts Frères was niet beperkt tot Leeuwarden; het was eerder zo dat ze in Leeuwarden een strategie toepasten die ze overal in Nederland gebruikten. Allereerst maakten ze veel reclame in de lokale krant. Dit leverde genoeg aandacht op om te leiden tot een interviewartikel, wat de *LC* in dit geval (deels) overnam uit de *Nieuwe Groninger Courant* en de *Limburger Koerier*.¹²⁹ De avondvullende programma's van Alberts Frères maakten film onderdeel van een stedelijke uitgaanscultuur, in plaats van slechts kermisamusement.¹³⁰ Het feit dat de voorstellingen in De Harmonie plaatsvonden, die gericht was op een elitair publiek, maakte dat de *LC* film nog meer als respectabel ging zien en begon te verbinden aan moderniteit.

¹²⁵ *LC*, “Binnenland, Leeuwarden, 17 juli, Stadsnieuws, De Kermis,” 18 juli 1906, bladzijde 1.

¹²⁶ *LC*, “Stads-Schouwburg Leeuwarden, Lohoff's Grand Kinematograaf,” 29 januari 1906, bladzijde 7.

¹²⁷ *LC*, “Binnenland, Leeuwarden, 29 januari, Stadsnieuws,” 30 januari 1906, bladzijde 1.

¹²⁸ Cinemacontext.nl, 1-12-1905, Leeuwarden – Nieuweweg – Amicitia – Leger Des Heils (Amsterdam). Geraadpleegd op 9 maart 2015.

Cinemacontext.nl, 5-10-1906, Leeuwarden – Nieuweweg - Frederik Keijzer Reisondernehmung (Amsterdam). Geraadpleegd op 17 maart 2015.

¹²⁹ Dibbets, *Geschiedenis van de Nederlandse film*, 34-38.

¹³⁰ Van Beusekom, *Kunst en Amusement*, 40.

Conclusie

In het eerste decennia van film sloten zowel de ontwikkelingen in Leeuwarden als de berichtgeving in de *LC* aan bij nationale trends. In 1896 en deels 1897 werd film in de *LC* vooral omschreven als uitvinding en bekeken in een wetenschappelijke context. Vanaf 1898 werd de nadruk niet meer gelegd op de filmtechniek, maar op de films. Deze verschuiving van aandacht voor apparaat naar product is overal in Nederland waarneembaar.¹³¹ De *LC* schreef vanaf 1899 niet meer over niet-geprojecteerde film. Dit sloot aan bij Nederlandse critici in het algemeen, die vooral de combinatie van beweging en natuurgetrouw formaat indrukwekkend vonden.¹³² In 1899 had de *LC* een formule ontwikkeld voor aankondigingen van filmvertoningen, die de gehele onderzochte periode gehandhaafd werd. De plaats en datum van de vertoning en de vertoonde films werden genoemd. Er werd afgesloten met de opmerking dat de filmvertoningen op andere plaatsen veel publieke aandacht trokken. Informatie over toegangsprijzen en aanvangstijden was in advertenties te vinden. Deze aankondigingen verschenen vaak in de sectie Stadsnieuws, wat ook in andere Nederlandse kranten gebruikelijk was.¹³³ In deze vroege periode was Slieker belangrijk, die film in Leeuwarden introduceerde en de meeste filmvertoningen verzorgde.

Filmpioniers zoals Slieker kregen rond 1900 concurrentie van luxere reisbioscopen, die inspeelden op de dalende publieke belangstelling voor film in Nederland. Benner, die in 1900 op de julkermis stond, had zo'n luxe reisbioscoop.¹³⁴ De *LC* besteedde hier uitgebreid aandacht aan. Dit was een uitzondering: tussen 1898 en 1904 werd er weinig geschreven over kermisbioscopen. Ook legde de *LC* de link tussen film in moderniteit bij Benners vertoningen en bij een reeks vertoningen in De Harmonie in 1900. Deze link werd pas weer gelegd in 1905 en 1906, doordat er van 1901 t/m 1904 weinig filmvertoningen waren. Deze forse daling in filmvoorstellingen was merkbaar in heel Nederland en werd o.a. veroorzaakt door het publiek en de pers die kritischer werden over de kwaliteit van film, concurrentie van andere amusementsvormen en een stijging van pachtgelden voor kermissen. Op de kermis trokken luxe reisbioscopen weer bezoekers aan en vervingen in heel Nederland de filmpioniers van het eerste uur: ook Slieker speelde na 1901 geen rol van betekenis meer, zowel in Leeuwarden als in de rest van Nederland.¹³⁵ Buiten de kermisvertoningen om vonden er in tussen 1901 en 1904 echter amper filmvertoningen plaats in Leeuwarden en berichtgeving in de *LC* was dus schaars.

¹³¹ Dibbets, *Geschiedenis van de Nederlandse film*, 30.

Van Beusekom, *Kunst en Amusement*, 13, 30, 35.

¹³² Van Beusekom, *Kunst en Amusement*, 23.

¹³³ Idem, 39.

¹³⁴ Dibbets, *Geschiedenis van de Nederlandse film*, 26-29

¹³⁵ Ibidem.

In 1905 en 1906 accepteerde de *LC* film als respectabele amusementsvorm die het waard was om over te schrijven. Dit werd grotendeels veroorzaakt door twee uitgebreide vertoningsreeksen in De Harmonie verzorgd door Alberts Frères. Deze vertoningen zorgden ervoor dat de *LC* film als respectabel onderdeel en modern van de stedelijke uitgaanscultuur ging zien, in plaats van een uitvinding (zoals t/m 1897) en een vorm van amusement die weinig aandacht verdiende (zoals tussen 1897 en 1904, met uitzondering van 1900). In artikelen legde de *LC* nu de link met moderniteit, net als in 1900 gebeurde. In 1906 verscheen een tweedelig artikel waarin Alberts Frères geïnterviewd werden over de techniek van film en *special effects*. Hierin kwamen de interesses voor film als techniek, film als product én film als moderne en respectabele amusementsvorm dus samen.

Verder schreef de *LC* vanaf 1900 af en toe recensies over filmvoorstellingen, maar bijna uitsluitend over filmvoorstellingen in De Harmonie. Dit hing waarschijnlijk samen met het feit dat de *LC* van oudsher veel nadruk legde op kunst en vaak recensies schreef over voorstellingen in De Harmonie.¹³⁶ Op de recensies na was de *LC* een passieve krant op het gebied van filmnieuwsgeving: advertenties waren in de gehele periode een belangrijke informatiebron. Veel feiten en verwoordingen werden letterlijk uit advertenties overgenomen, zeker in de beginperiode. Deze passiviteit komt ook naar voren uit het feit dat het tweedelige “Bij den operateur in de bioscope” uit 1906 (deels) overgenomen was van artikelen in de *Nieuwe Groninger Courant* en de *Nijmeegse Courant*.¹³⁷ Dit staat in schril contrast met het feit dat de krant vanaf 1893 actiever aan eigen nieuwsgeving deed.¹³⁸

Er werd in de gehele onderzochte periode niets geschreven over filmvertoningen met een religieuze inslag. Dit had waarschijnlijk te maken met het feit dat de *LC* tot doel had om het burgerlijke cultuurideaal te verspreiden. Hierbij wilde de krant bewust geen politiek of religieus strijdmiddel worden en trachtte altijd objectief te zijn. De christelijke vertoningen kwamen voort uit een sterke overtuiging, die niet aansloot bij dit streven.¹³⁹ Het niet behandelen van christelijke vertoningen kan een vertekening van de reacties op film in Leeuwarden hebben opgeleverd, die voortkomt uit het gebruik van een neutrale kant. Een christelijke krant zou misschien representatiever zijn voor de reacties van de Leeuwarders, aangezien 96,5% van de Leeuwarder bevolking christelijk was.¹⁴⁰ Er waren echter in Friesland zeer weinig kranten met een religieuze of politieke grondslag: 80% was neutraal.¹⁴¹ Ook op een ander gebied zijn er moeilijkheden met de

¹³⁶ Broersma, *Beschaafde vooruitgang*, 270.

¹³⁷ Dibbets, *Geschiedenis van de Nederlandse film*, 35.

¹³⁸ Van der Woude, *Leeuwarden 1850-1914*, 259.

¹³⁹ Broersma, *Beschaafde vooruitgang*, 254-255.

¹⁴⁰ Van der Woude, *Leeuwarden 1850-1914*, 324.

¹⁴¹ Broersma, *Beschaafde vooruitgang*, 225.

representativiteit van de *LC* voor Leeuwarden als geheel. De doelgroep van de *LC* was namelijk de gegoede burgerij, maar deze elite was echter slechts erg klein; de gemiddelde Leeuwarder had een laag inkomen.¹⁴² Hoewel het feitelijke publiek van de *LC* tussen 1896 en 1906 niet vast te stellen is, was de doelgroep van de krant niet representatief voor geheel Leeuwarden. Verder onderzoek in andere kranten die gelezen werden in Leeuwarden kan een genuanceerder beeld opleveren van de reacties op de komst van film in Leeuwarden.

¹⁴² Van der Woude, *Leeuwarden 1850-1914*, 304.

Bibliografie

Allen, Robert C. "Decentering Historical Audience Studies: A Modest Proposal." In *Hollywood in the Neighborhood. Historical Case Studies of Local Moviegoing*, samengesteld door Kathryn Fuller-Seeley, 20-35. Los Angeles: University of California Press, 2008.

Beusekom, Ansje van. *Kunst en amusement. Reacties op de film als een nieuw medium in Nederland, 1895-1940*. Haarlem: Uitgeverij Arcadia, 2001.

Briels, Adriaan. *De intocht van de levende fotografie in Amsterdam : de Kinetoscoop, 1894, en de Cinematografen, 1896-1898 : een filmhistorische verkenning*. Amsterdam: Nederlandse Bioscoopbond, 1971.

Broersma, Marcel. *Beschaafde vooruitgang. De wereld van de Leeuwarder Courant. 1752-2002*. Leeuwarden: Friese Pers Boekerij, 2002.

Broersma, Marcel. "Nooit meer bladeren? Digitale krantenarchieven als bron." *Tijdschrift voor Mediageschiedenis*, vol. 14, no. 2, Digitale Archieven (2012): 29-55.

Dibbets, Karel en Frank van der Maden. *Geschiedenis van de Nederlandse film en bioscoop tot 1940*. Weesp: Het Wereldvenster, 1986.

Lintsen, H.W. *Geschiedenis van de techniek in Nederland. De wording van een moderne samenleving 1800-1890. Deel II*. Zutphen: Walburg Pers, 1993.

Maltby, Richard. "How Can Cinema History Matter More?" *Screening the Past*, no. 22, (2007).

Oort, Thunnis van. *Film en het moderne leven in Limburg*. Hilversum: Verloren, 2007.

Thissen, Judith, André van der Velden en Thunnis van Oort. "Over de eigenheid van de Nederlandse filmcultuur." *Leidschrift*, jaargang 24, nr. 3 (2007).

Vree, Frank van. "Media History in the Netherlands. Some observations." *Tijdschrift voor Mediageschiedenis*, vol 17, no. 1 (2014): 55-59.

Wit, Herman de. *Film in Utrecht van 1895 tot 1915*. Utrecht: Universiteit Utrecht, 1986.

Woude, Roelof van der. *Leeuwarden 1850-1914. De Modernisering van een provinciehoofdstad*. Leeuwarden: Fryske Akademy, 1994.

De *Leeuwarder Courant*, geraadpleegde jaargangen 1896 t/m 1906 via Delpher.nl

Online bronnen

Cinemacontext. Geraadpleegd op 23 februari 2014. <http://cinemacontext.nl/>

Delpher.nl. Geraadpleegd op 23 februari 2014. <http://www.delpher.nl/>.

Reproductie van een foto uit 1898 van Riozzi's tent op de Leeuwarder kermis. Historisch Centrum Leeuwarden Beeldbank, fotografische documenten, FDWILHPLB126.

<https://historischcentrumleeuwarden.nl/beeldbank/0a9a5400-aeaa-11e3-ae75-7b09ca6e93db>.

Foto van De Harmonie genomen tussen 1881 en 1895. Fotograaf: Fuchs, Firma E en/of Th. M. Staas. Historisch Centrum Leeuwarden Beeldbank, fotografische documenten, FDRUITKWA160.

<https://historischcentrumleeuwarden.nl/beeldbank/7865535a-aea9-11e3-b0a5-0fce46f7280c>.

GA Leeuwarden, Secretarie Belastingen 544, Aangifte van belasting voor toneelvertoningen 1899-1905, nr. 543, 544.

Geraadpleegde experts

Aan het einde van het schrijven van dit eindwerkstuk heb ik Leendert Plaisier, historicus en schrijver gespecialiseerd in de geschiedenis van Leeuwarden, geraadpleegd en gevraagd om dit eindwerkstuk te beoordelen op feitelijke correctheid over Leeuwarden in de onderzochte periode.

Bijlagen

Bijlage 1. *LC*, "Bij den operateur in de bioscope, een gesprek met Albert Frères," 28 februari 1906, bladzijde 5.

Bijlage 2. *LC*, "Bij den operateur in de bioscope, over speciale opnamen," 1 maart 1906, bladzijde 5.

Bijlage 3. Strooibiljet, verspreid door Christiaan Slieker in 1896 om zijn kinematograaf op de julikermis aan te kondigen. Gehaald van Historischcentrumleeuwarden.nl, "'Slieker Film' wordt nieuwe naam Filmhuis", 8 maart 2013, <https://historischcentrumleeuwarden.nl/over-ons/nieuws-uit-het-verleden>.

TWEDE BLAD.

Bij den operateur in de bioscope.

Een gesprek met Albert Frères.

Past u op! één trede naar beneden! We waren in het gangetje onder het tooneel in „de Harmonie“. Een flinkerend gaspitijs hulde ons in een geheimzinnig halfduister. Een trapje op, een met een gordijn afgesloten deur door, en daar stonden we op het tooneel.

De décors zijn nu allemaal opgeheschen in den nok van het dak, het tooneel is geheel ruim, alleen in het midden staat een zwart hokje. Dat is de operatie-kamer van Albert Frères.

Aan ieder, die deze week een bezoek brengt aan de Harmonie, zal het opvallen, dat het projectietoestel voor de bioscope zich ditmaal niet in de zaal bevindt. Het tooneel is eenvoudig afgesloten door een wit doek, met draperie omgeven, en het geheimzinnige hokje „waar het weg komt“, is nu geheel onzichtbaar. Tijdens de voorstelling hoort men ook niet het geriktik van het toestel, zooals vroeger en ook flitst niet meer dwars door de zaal de trechtervormig breed uitlopende lichtbundel, die zich in den rook, die altijd in de zaal binnendringt, afteekende.

Daar plaatsen van het toestel achter het doek, op het tooneel, is iets nieuws en daar komen we straks op terug. Maar wij moeten al hetgeen de heer Albert ons vertelde enigszins rangschikken in een geregelde volgorde.

Men weet, dat de vertooning van „levende fotografien“ berust op het snel achter elkaar projecteeren van gansche series van photo's, waarvan elke opvolgende slechts heel weinig verschil vertoont met de vorige, zóó snel, dat ons oog den indruk van het ene beeld nog heeft vastgehouden, wanneer het volgende reeds weer ervoor in de plaats treedt. Wanneer dat snel genoeg gebeurt, zien wij de verwisseling niet, wij zien één en hetzelfde beeld, doch alles beweegt alsof het werkelijk leefde.

De fotografien, die in de lanternen komen en door de lanternen enorm vergroot op het doek worden gebracht, zijn elk maar 2 bij 2½ centimeter groot, het zijn dus verbazend kleine plaatjes. Die zijn gefotografeerd, allemaal direct achter elkaar, op één lang lint, het „film“, een band van celuloïd, waarop, evenals op de gewone fotografische glasplaat, een gelatienelaag is aangebracht, waarin de voor het maken van elke photo noodige lichtgevoelige stof heeft gezeten. Zulk een film is soms tot 520 meter lang en aangezien er van de 2 c.M. hoogte beeldjes 50 op een meter gaan, bestaat zulk een serie uit 26,000 fotografien. Daarvan worden er 25 à 26 per seconde vertoond, zoodat de vertooning van zulk een lang film onafgebroken gedurende 17 à 18 minuten voortduurt. Voor een program van één avond is ongeveer 3200 meter film noodig, hetgeen overeenstemt met 160,000 afzonderlijke beeldjes.

Al de voor één avondprogramma benoemde films zouden dus, aan elkaar gelegd, een lengte van ruim 3 kilometers vertegenwoordigen, dat is een afstand als van Leeuwarden tot de Grote Bontekes en over dien geheelen afstand zouden de plaatjes van 2 c.M. elk één onafgebroken zij vormen.

Eén nummer is echter niet langer dan 500 meter ongeveer (een halven kilometer dus).

Zulke lange films zijn trouwens niet aan één stuk opgenomen, doch in „tafreen“. Het eerste tafreeel speelt bijv. voor een tuinhek (kinderdiel door zigeuners) het tweede vóór een kermiswagen, het derde op een zolderkamerij enz. Met een korte tusschenpoos verandert het tooneel telkens. Elk tafreeel is meestal aan film-lengte niet langer dan 100 meter en bestaat dan uit 5000 beeldjes.

De projectie en het „trillen“.

Om de achterenvolgende plaatjes op het film zoo snel na elkaar voor de lanternen langs te laten draaien, wordt het film door een kleinen electromotor er voorbij getrokken. Doch dat mag geen geregeld voortgaande beweging zijn. Dan zou het ene beeld in het andere vloeien. Telkens moet het plaatje even stil staan, dan moet er snel een ander vóór gedraaid worden, dat moet weer even stilstaan, enz. en tusschen elke twee beeldjes moet het licht, zoolang het film in beweging is, even worden afgesloten. Doch dat moet zóó kort gebeuren, dat men er zelfs geen schijn van ziet, dat het licht onderbroken wordt.

Terwijl dus aan den eenen kant de openvolgving der beeldjes zoo snel mogelijk moet zijn, moet aan den anderen kant de tijd gedurende welke het licht wordt afgesloten, dat is de tijd gedurende welke de beweging van het film plaats heeft, zooveel mogelijk verkort worden en het tijdsdeel gedurende hetwelk elk beeldje stil staat, zooveel mogelijk verlengd.

Albert-frères hebben een toestel, waarmee men het resultaat verkrijgt, dat gedurig slechts gedurende 1/3 van den tijd het licht wordt afgesloten, terwijl de gewone, oorspronkelijke Warwick-machinerie telkens gedurende 1/2 van den tijd het licht afsluit. De lichtsterkte wordt bij het speciale toestel van Albert Frères dus aanmerkelijk grooter.

Het voortbewegen van het film geschiedt door rollaties, waarover het wordt gevoerd, die op den omtrek aan beide randen uitstekende puntjes hebben. In de randen van het film zijn corresponderende gaatjes geperforeerd. Die perforatie is een zeer belangrijke zaak. Wanneer de perforatie van het film zoo volmaakt met de afstanden der puntjes op de rollaties correspondeert, dat ook na honderde omwentelingen niet een klein verschil en dus een schokje ontstaat, dan heeft men het tot dusver altijd zoo hinderlijke „trillen“ in hoofdzaak overwonnen. Met in hun eigen ateliers vervaardigde films, welke perforatie volmaakt met de machine klopt, hebben Albert frères inderdaad — wat de best gelukte betreft — het trillen onmerkbaar weten te maken.

Het projecteeren vanaf het tooneel.

Dit is iets bijzonders, waarvoor de heer Albert een bijzondere vinding heeft moeten doen.

Niet langer het toestel in de zaal. De groote moeilijkheid was, voldoende ruimte te vinden. Men weet toch wel, dat men ook met een gewone tooverlantaren verder weg moet gaan staan om een grooter beeld te verkrijgen. Nu is hier, waar het oorspronkelijke beeld maar 2 c.M. hoog is en op het doek bijv. 3 M. moet worden (150-voudige lengtevergrooting dus) altijd een groote afstand noodig geweest om dat te bereiken. Met een elektrische booglamp heeft men licht genoeg om die vergrooting toe te laten, maar men had geen lenzen om met aanzienlijk kleineren afstand tusschen toestel en doek toch zoo groote beelden te verkrijgen.

Maar de heer Albert is er in geslaagd, den afstand die noodig is, van 20 à 25 meter tot 5 à 7 terug te brengen.

Het geheim is dit: direct van uit het projectietoestel wordt het beeld geworpen op een zeer dichtbij geplaatst doekje. De vergrooting beteekent dan nog niet veel. Het beeld, dat 2 x 2½ c.M. was, is 15 x 22 c.M. geworden. Voor dit tweede beeld echter wordt nu een nieuwe lens gezet en aangezien men nu met een grooter beeld begint, krijgt men een sterkere vergrooting, dan oorspronkelijk.

„U moogt dit geheim wel verklappen“, zei de heer Albert, want, zoo liet hij er op volgen: „Ze maken het toch niet zoo gauw na.“ Waarom niet? Omdat er nog iets anders bij komt kijken. En dat is — het doek.

Niet alleen, dat men een doek moet hebben, dat aan het publiek bij doorvallend licht een goed beeld geeft, maar het licht moet tweemaal door het doek gaan, eerst door het kleine, dan door het groote. Enorm veel profnemingen met kleine lapjes zijn hier noodig geweest om het rechte weefsel te vinden. En dat blijft een geheim.

Al de lenzen zijn anastigmaten. Aparte lenzencombinaties worden aangezet, al naar de omstandigheden. Voor het grootste beeld op korten afstand heeft men een lens met een brandpunts-afstand van slechts 30 m.M. In andere gevallen kan men echter juist een klein beeld op grooten afstand wenschen en daarvoor wordt een andere lens op het toestel gezet.

Voor één ding moet bijzonder gezorgd worden: dat het film (celuloïd) niet te warm wordt en in brand geraakt. Bij directe beschijning door een booglamp van 40 à 50 ampere, welke licht door een lens geconcentreerd wordt, zou het gevaar te groot zijn. Daarom is tusschen lichtbron en film een watercondensor geplaatst. Het licht gaat door een oplossing, die de warmtestralen tegenhoudt. Vroeger heeft de cinematograaf herhaaldelijk brand veroorzaakt. Nu is het gevaar tot een minimum gereduceerd.

Hoe wordt het film gemaakt?

Door fotografische opname, dat is bekend. Een film, dat voor één tafreeel dient, wordt geplaatst in een moment-toestel, voorzien van een lens, die op alle afstanden scherp werkt en dus niet behoeft te worden ingesteld, welk toestel is verbonden met een dergelijke machine als in de projectie-lantaren, om het film met schokjes

voort te trekken door het toestel. Eén tafreeel kan 3 à 6 minuten duren.

Om dan het belichte film te ontwikkelen, spannt men het in de donker kamer op een houten raam, dat 60 c.M. hoog en 1 M. lang is. Boven vastgemaakt, gaat het eerst naar beneden, dan weer naar boven, totdat het met tusschenruimten van 3 c.M. ongeveer, op en neer tusschen de latten van het raam is gespannen. Zulk een raam kan een film van 30 x de hoogte van het raam, dus 30 x 60 c.M. of 18 M. opnemen. Het geheele raam wordt dan in een staand bad gedompeld van 40 L inhoud met een snellen ontwikkelaar (methohydrochyn) waarin het maar een paar minuten ondergedompeld blijft. Daarna wordt het in een speelbad gebracht van alcohol en eindelijk nog weer eens in alcohol en glycerine, omdat alcohol alleen het film hard zou maken en doen breken en dan kan in een half uur het film in den wind droog zijn.

Nu heeft men echter nog maar een negatief. Daarvan wordt een positief verkregen door gewonen contactdruk. Een tweede film met een zeer lichtsterke emulsie, de band waarop men al de bij elkaar behoorende tafereelen achter elkaar wil afdrucken, wordt op de machine gezet, met het negatief er tegen aan en dan laat men de zijne even snel samen doorloopen als bij de opname is geschied.

Op die manier kan — als alles meeloopt, — een opname na 2½ of 3 uur gereed zijn om te worden vertoond.

Natuurlijk heeft men dan ongekleurde photo's. Het kleuren is heel wat bewerklijker. Elk der slechts 2 c.M. groote plaatjes moet afzonderlijk, ieder afgurkje hoogst zorgvuldig uit de hand worden gekleurd. Dat geschiedt heel veel te Parijs door meisjes in de ateliers van mad. Ledoux. Een 520 meter lange film (dus met ruim 25,000 elk afzonderlijk te kleuren photo's) krijgt men eerst na 3½ à 4 maanden terug. Albert Frères laten dit ook in hun eigen ateliers te Breda wel doen en kunnen daar fijner werk maken, doch het duurt ook nog veel langer. Op dit oogenblik hebben zij een Sherlock Holmes-opname te Parijs in bewerking om gekleurd te worden.

Wil men alleen aan een film een maanlicht-indruk geven, dan wordt het geheel in een blauw bad, voor lamplicht in een geel bad gedompeld. Dat is natuurlijk weinig bewerklijker.

Met de tegenwoordige middelen is het mogelijk, soms natuuropnamen bij nacht te doen, d. w. z. van een brand of van een vuurwerk. Alleen de lichtplekken en de schaduwen teekenen zich dan af, doch het effect is verrassend. Aangezien het opneem-toestel, zooals wij reeds zeiden, nooit behoeft te worden ingesteld, kan men, als het klaar staat, zonder meer ermee uittrekken naar een brand, die plotseling is uitgebroken en een opname doen.

Bij het opnemen wordt wel met een diafragma gewerkt en bij wisselende lichtsterkten, drijvende wolken enz., bij natuuropnamen, is groote ervaring noodig om met het diafragma die wisselingen te neutraliseeren.

(Wordt vervolgd).

Uit de Provincie.

(Part. Corr.)

Stavoren, 26 Febr. In de onlangs vanwege de Vereniging tot bevordering van de Zuiderzeevisscherij te Amsterdam gehouden vergadering is o. a. aangenomen het besluit, de regering te adviseeren in de aanhangige visscherijwet op te nemen de diepte der anjovisnetten te bepalen op 100 mazen, terwijl tegenwoordig netten in gebruik zijn van 125 tot 150 mazen diepte. Bedoeld besluit wekt hier in zooverre ontstemming, dat indien de bepaling in kwestie in de wet mocht worden opgenomen, de belangen onzer visschers daardoor zeker zouden worden geschaad. Waar toch op andere plaatsen het verlies aan diepte te compensereen is door het aantal netten uit te breiden, daar is zulks hier vrijwel afgesneden, wijl de gebruikt wordende jollen, met het oog op beperkte ruimte, geen uitbreiding van vischwat toelaten.

De visschers hier zijn nagenoeg gereed met netten en booten voor de aanstaande haringcampagne en kunnen wellicht in den loop dezer week de eerste proefschoten verwacht worden. Heel bemoeidig zijn intusschen de berichten van andere vischplaatsen nog niet. In het nabijgelegen Molkworum zouden, naar luid 25 stuks gevangen zijn en uit Harlingen werd vernomen dat daar in 't geheel nog maar 1000 stuks zouden zijn aangevoerd.

Oudebildtzijl, 26 Febr. Hedenmiddag te halféén ongeveer brak alhier brand uit in een hok, dat te midden van een twintigtal

woningen stond. Gevoed door een hoeveelheid vlas en hede (afval) en aakkerd door een vrij sterken wind, begon o spoedig een dreigend aanzien te krijgen de belendende gebouwen. Gelukkig, brandspuit spoedig ter plaatse was, den brand tot dit ene perceel te bepalen. Had dit onheil bij nacht plaats gehad, volgen waren niet te overzien geweest de oorzaak van dezen brand is geweest dusverre nog onbekend.

Dokkm, 26 Febr. Gisteravond had een ernstige vechtpartij tusschen een woesteling en een agent van politie gehad.

O. L., die als hij dronken is, een volgelijk is, heeft nadat hij den agent J. reeds had aangerand, zich daarna naar woning begeven, en wetende dat J. Z. woning was, het vensterraam met een p. hij uit den grond gerukt had, verbrijzelde toen naar binnen gesprongen, waar onzacht werd ontvangen. In die wo. binnenshuis zijn beiden ernstig gewond, geneskundige hulp voor beide partijen zakelijk was.

Veenwouden, 26 Febr. Een middag hadden heden drie jong man Zwaagvesteinde, die met een praam v. van Veenwouderterwal naar hun dorp o. waren en het ongeluk hadden, met hun v. te zinken. Een paar uren stonden ze b. den hals in het water, zich vastklemmende boom, toen ze, gelukkig nog bijtijde, een drietal visschers uit ons dorp u. vaarlijken toestand verlost werden.

Raadsverslagen uit de Provincie.

Schoterland, 26 Febr. In de gehouden Raadsvergadering werden de adres van F. Clemens en 90 andere inge. om het bouwterrein aan de Verlengde thans behoorende aan den heer C. Ger. door de gemeente aan te koop en, te daardoor een lang gewenschte verbind. de Dracht, de hoofdstraat van Heer. met Blauwedorp, Roodedorp, Krugersd. te vereenigen. Met 10 tegen 5 stemme. op voorstel van Burg. en Weth. he. ingewilligd.

Een adres van W. de Graaf, oud-ader gemeente, houdende gemotiveerd om hem de f 75, die hij als schatter de waarde van dranklokalen vóór de heder Drankwet genoot, te blijven toek. omdat hij in den avondstond zijns lev. inkomen van f 325 als pensioen en ge. f 75 met zijn gezin hoogst noodig heef. algemeene stemmen werd besloten hem. zijn pensioen van f 325 nog f 25 pens. schatter der dranklokalen toe te kennen.

Een adres van C. L. A. J. graaf van I. Stirum te Oranjewoud, houdende ver. de eigendommen der gemeente te Ho. zwaag voor jachtveld te mogen pachten i. van voor drie jaren tegen denzelfden p. acht jaren en hij dan bereid is om daa. met verboden toegang er op, te plaats. eenige discussie werd besloten om het. niet in te willigen.

Een adres van A. Rozendaal, onderwij. school no. 1 te Heerenveen, houdend. deeling, dat hij in Augustus 1905 in i. is gekomen der akte voor handteeken. hem bij het begin van den nieuwen c. drie klassen het tekenonderwijs is opge. dat hij dit onderwijs in 3 klassen. gegeven gedurende September, October, N. en December, redenen waarom hij v. indien geen vaste aanstelling mocht. hem voor het tot Januari gegeven on. eene vergoeding, volgens de toenmaals b. regeling toe te staan.

Een adres van mej. A. de Jong—Gaast. onderwijzeres aan school no. 2 te Heer. met het verzoek, dat gesteund werd d. verklaring van prof. Wenckebak te Gro. om wegens gezondheidsredenen verlof t. bekomen tot 1 Mei a.s., dat zonder hoo. stemming werd ingewilligd.

Op voorstel van Burg. en Weth., na. leiding ener missive van Ged. Staten e. verklaring van den gemeente-architect Str. werd de woning te Mildam, vroeger b. door J. Hofman, onbewoonbaar verklaa.

Werd gelezen een adres van de wed. Groot te t Meer, dat ze door het overlij. haar echtgenoot en omdat ze niet m. werken, haar ontslag vraagt als brugg. (aschbrug) met 1 Maart a.s., welke bet. zij 32 jaar heeft waargenomen, met vele. zoek haar een klein pensioentje te be.

Feuilleton.

Mijn Oom en mijn Pastoor.

— Uit het Fransch —

heid van mijn boek in aanmerking genomen, niet meer van had kunnen weten.

De pastoor hield van zijn koning en met een liefde, die bijna aan vereering grensde en toch mocht hij Frans I niet. Die antipathie was des te vreemder, wijl Frans I dapper was geweest en altijd populair is gebleven. Maar de pastoor hield niet van hem, hij liet geen gelogenheid ongebruikt om hem te hekelen en ik door lust tot tegenspraak gedrongen, koos hem tot

waren er voor en 't zag uit op het meest woeste gedeelte van den tuin. Toen ging ik voort met mijn nasporingen. Maar hoe zou ik in hemelsnaam Frans I vinden tusschen al die deelen?

Just zo ik mij na plan opgeven, toen een vreugdekreet mij ontsnapte bij 't lezen van den titel van een klein boekje. Het bevatte de levensgeschiednissen van Frankrijks koningen tot en met Hendrik IV. Een tamelijk mooie plaat voorstellend Frans I in het rijke ransd

meer noodig heeft om gelukkig te wez. een pastoor, een tante, kippen en konijn. vond dat een vroolijk leventje juist 't overgestelde was van 't mijne; Frans. bij gegeven van gezond verstand, toen koos; en ten tweede dat hij zeker de e. lijke liefde beoefende die mijn pastoor v. digde, door zoolveel van de vrouwen te h. ten derde, dat die Anna de Pisseleu een g. schepsaltje was. ik wou wel dat ge.

TWEEDE BLAD.

Bij den operateur in de bioscope.

Over speciale opnamen.

Nu wij gisteren in het algemeen, aan de hand van hetgeen de heer Albert ons vertelde, hebben meegedeeld hoe de bioscope werkt en hoe de films worden gemaakt, willen wij thans beschrijven hoe enkele bijzonder de aandacht trekkende, soms wonderbaarlijk lijkende opnamen worden verkregen.

Hoogst amusante resultaten verkrijgt men door een opname plotseling te onderbreken, dan voorwerpen of personen te verwisselen en daarna de opname te hervatten. Bij de vertoening ziet men dan later de onmogelijkste goocheltoeren. In de „vervolgving van een vermeenden strooper door een jachtvoorzicht”, die nu in de Harmonie wordt vertoend en waarbij men met een serie natuuropnamen te doen heeft, is een aardig gebruik van dit soort gemaakt, waar men op het meest onverwachts den strooper over een wel 25 meter breed kanaal ziet springen of liever: zóó ziet men hem aan den eenen kant en zóó is hij er over en loopt weg. Bij de opname heeft men, toen de man aan den oever kwam, het toestel even stil gezet, den man over het water laten komen, in een houding laten staan, als was hij net neergesprongen en toen heeft men eerst de opname hervat.

Zoo is ook het levend worden van de poppen van een kaartspel verkregen door een onderbreking bij de opname, gedurende welke de kaarten door wit papier zijn vervangen en levende personen vóór die stukken papier zijn gaan staan.

Doch bij dit nummer valt nog iets op te merken. Op één en dezelfde foto staan normale menschen en levende dwergen. Dat kan toch nooit werkelijk gefotografeerd zijn, zal men zeggen! En toch is dat gebeurd.

Na de onderbreking van de opname echter, op het moment, dat de kaarten levend moesten worden, is bij de vervaardiging dezer beelden reeds eerst voor het middengedeelte van het tooneel, waarop de scene werd voorgesteld, een zwart doek gehangen, dat de plaats waar de kaarten stonden, onzichtbaar maakte. Daarna is de opname voortgezet en dit negatief had dus verder een witte vlek in het midden. Daarna is een andere opname gedaan van het middengedeelte enkel, maar met het toestel op een veel grooteren afstand, waardoor de figuren veel kleiner werden. Dit gaf een tweede negatief. Met deze twee, op elkaar geleegde, negatieven is één positief afgedrukt en dat vertoont nu groote menschen en 4 x kleinere op één en hetzelfde plaatje.

Ook in „de bloemenfeest” zijn de effecten verkregen met meer dan één negatief, die elk een gedeelte van het beeld hebben opgenomen. In het midden ziet men hier op een gegeven moment een bloem uit den achtergrond naar voren komen en groter worden. Dit afzonderlijk vervaardigde gedeelte van de opname is verkregen door de bloem tegen een vierkant zwart achtergrond te fotograferen en onder het opnemen het toestel regelmatig dichtert er naar toe te schuiven, waardoor ieder volgend beeld groter is geworden.

Waar een opname het inwendige van een kamer, een kroeg, een kelder voorstelt, daar is dit verkregen door tooneeldecor, waarmee het te fotograferen interieur is nagebootst. Ook een brand in een kamer, en het instorten van het huis, zoodat de dakspaanen brekend naar beneden komen en men de lucht door het ingestorte dak heen ziet, wordt met tooneeldecor gearrangeerd. Dat zijn géén „natuur”-opnamen. De nabootsingen zijn er niet minder kunstig om.

De creatie ener tafereel-serie

is natuurlijk een zaak, die voorafgaande overdenking vereischt. Al zouden al de avonturen, die daar op het doek vertoend worden, in het werkelijke leven wel gebeurd kunnen zijn, dan nog zou men er niet maar steeds met een toestel bij zijn geweest.

De zaak wordt dus vooraf als een tooneelstuk ingestudeerd. Een bepaald tafereel, bijv. van het Fransche heertje te Zandvoort, wordt op een afgesproken plaats, waar vooraf het tooneel is opgesteld, afgespeeld, dan loopen de „sujetten”, bepaald daarvoor aangewezen hoofdpersonen, en verder dikwijls een groot welwillend publiek,

een eindje om; de man met het toestel loopt naar een andere plaats, waarlangs volgens afspraak de opvoorders van het avontuur weer zullen verschijnen, en het tweede tafereel begint.

Te Zandvoort was het publiek algemeen op de hoogte van het plan der heeren Albert. De eene der broeders stelde het Fransche heertje voor, men had nagemaakte politie-agenten om hem na te loopen en te arresteren... doch een werkelijke politie-agent, die niet ingelicht scheen te zijn, had bijna alles in de war gestuurd, daar hij het Fransche heertje in ernst wilde arresteren, juist terwijl het gezelschap tusschen twee tafreelen in van het ene punt naar het andere liep. Verklaringen hielpen niet. Zonder pantalon mocht men niet loopen, zelfs niet voor een bioscope-opname en het Fransche heertje — alias de heer Albert — zou lang en veel korteren weg dan den afgesproken in „de nor” terechtgekomen zijn, als niet de burgemeester van Zandvoort ten toneele was verschenen om den nauwgezetten politiemans van zijn gewetensbezwaar te ontlasten. Toen kon de gefingeerde vervolging en arrestatie voortgang hebben. Door de zorg van den burgemeester was intusschen aan het welwillend even in gebruik afgestane politie-bureau zelfs enig toelichting klaargezet om het Fransche heertje gelegenheid te geven, zich weer op te knappen.

Niet altijd gaat het zoo voor den wind met een opname. Gebr. Albert hadden Speenhoff's „Arme meid” in tafreelen willen brengen. Doch bij de eerste proeve deugde de meid niet..... d. w. z. dat zij voor bioscope-actrice niet geschikt bleek en toen later een meer geschikte persoonlijkheid na de voorreningen hoorde, wat ze eigenlijk voorstelde, wilde ze niet meer.....

Overigens: „Om een pakkende creatie te maken”, zeide de heer Albert, „is het noodig dat men zelf, evenals de medewerkers, een zekere gespannen belangstelling heeft voor de voor te stellen handeling en er in meeleeft. Als men zoo heel lang denkt en praat over een idee voor een tafereel, is de pointe er vaak af bij de uitvoering. Men kan dan technisch uitstekende opnamen doen, doch de scenes slaan niet in bij het publiek”. En soms geeft juist het onverwachts aangevatte een resultaat, dat pakkend blijkt.

Dat zich allerlei incidenten kunnen voordoen bij de vertoening der op te nemen scenes, vooral als het op straat moet gebeuren, releveerden we reeds.

Verleden jaar te Sneek werd om 12 uur een scene opgenomen van een man, die in het water viel, om 4 uur kon de scene vertoend worden. Vlak vóór het uitgaan van de kerk stond het toestel gereed. Een knecht van den heer Albert zou zich in het water laten vallen. Toen het publiek nabij was, gebeurde het. Dadelijk het toestel in werking; maar terwijl de meeste aanwezigen naar den wal snelden, kwam één uit het publiek den heer Albert, die het tooneel opnam, waarschuwen, „dat zijn knecht in het water lag”, en hij scheen het vreemd te vinden, dat de heer Albert na die mededeeling maar kalm aan het werk bleef!

Als de heeren Albert in de stad zijn en er gebeurt zoo iets bijzonders, dan maken men zich maar niet ongerust; zij zeggen dit, omdat ook

Leeuwarden als terrein voor enige tafereel-opnamen

is gekozen en wij binnen enkele dagen waarschijnlijk enige wonderlijke scenes in onze eigen straten zullen zien afspeelen, die ook allemaal afgesproken werk zijn, ter opname voor de bioscope.

Ziehier in het kort de geschiedenis, zooda die door de heeren Alberts is ontworpen en zooda die zal worden afgespeeld. Het is: „De levensloop van een hoogen heerd”.

Om de geschiedenis te openen wordt een kijkje gegeven op de vervaardiging van hooge hoeden. Dan beginnen de lotgevallen. De heerd prijkt met veel statie in een winkelkast. Een heer koopt den heerd en wandelt er mee weg. De avonturen van den heerd beginnen echter al gauw: hij waait af...

Note bene: de heeren Albert kunnen niet vooraf wind bestellen en hebben dus een methode om ook zonder wind hooge hoeden te laten afwaaien en voortstuiven over den weg...

De heer natuurlijk, loopt zijn heerd na, loopt eenige personen omver, krijgt ruzie, een pak slaag: de hooge heerd wordt in de conternatie vergeten. De hoed wordt in een park door eenige kinderen gevonden, die er een groot ke in gooien. Een dandy, die er een schop tegen wil geven, wordt door die zwaarte er binnen in feelijk bedrogen. Een voddener vindt den heerd, de steen valt hem op de teenen,

maar de heerd gaat mee en komt in een uitdra-gerswinkel.

Een werkman koopt den heerd om er mee naar een bruiloft te gaan. De eenige hooge dop op de bruiloft. Op de trappen van het stadhuis valt de heerd af; verwarring; op het bruilofts-diner moet de man met den hoogen heerd toosten; is inmiddels aangeschoten, krijgt ruzie, wordt op straat gezet. Drunken op straat, valt hem de heerd af, de politie neemt den man mee, de heerd blijft liggen. Een oude vrouw vindt eindelijk den heerd en op haar zolder dient deze als verblijfplaats voor jonge katten.

Albus de geschiedenis, waarvoor hier terstede de natuuropnamen worden gedaan. De rolverdeling is bijna klaar. De pianist vervult een gastrol. Een winkel en een oud vrouwtje worden gezocht. Dan kan het spektakle beginnen.

Of de opname gereed komt om ook hier ter stede te worden vertoend, is nog onzeker.

Een goed geslaagde opname, die bij het publiek inslaat, is natuurlijk een fortuinje. Met zulke opnamen zijn zaken te doen, want zoolvel negatieve als in afdrucken wordt een levendige handel gedreven, vooral door firma's te Parijs.

Gebrs. Albert verkopen ook na eenigen tijd hun eigen opnamen. Van het „Heertje te Zandvoort” zijn b.v. tegen Juli 320 stuks besteld tegen f 760 per stuk.

Enkele films vertegenwoordigen een waarde van 2500 gulden.

Ongetuikkig is in vele gevallen het idee alleen genoeg voor een concurrent om de opname na te maken door zelf de geschiedenis nog weer eens in natura te laten afspeelen. Soms wordt dan zelfs de namaak nog beter dan het oorspronkelijke. Niet altijd gelukt een tafereel even goed. Zelfs is het lang niet altijd met de eerste opname bruikbaar. Soms worden 10 à 12 films verkoopt om een goede opname te verkrijgen.

Bij den handel in films past de heer Albert het systeem van waardebepaling naar het succes der creatie toe en is hij een groot tegenstander van den verkoop per meter, waarbij de creatie niet wordt gerekend, welke methode door sommige firma's wordt toegepast.

Parijs is feitelijk het centrum van den film-handel. De heeren Albert, die ook Noord-Frankrijk en een deel van Duitschland bereizen, staan met de grootste firma's op dit gebied in voortdurende relatie.

Wat de eerstvolgende toekomst belooft.

De heer Albert heeft ons ten slotte de aankondiging gedaan van iets heel bijzonders, dat een revolutie kan betekenen, zoo al niet direct op het gebied der bioscope zelf, dan toch indirect ook weer wel op dat gebied.

Eigenlijk raakt het gebied van den phonograaf. Men begrijpt reeds: de levend-spreekende fotografie! Die combinatie van phonograaf en bioscope is al eerder beproefd, ook door Albert Frères zelf. De eerste pogingen waren al heel aardig, maar geen zins een volledig succes.

Sedert Augustus van verleden jaar heeft de heer Albert nu in de eerste plaats de samenwerking tusschen beide toestellen volkomen kunnen maken. De gelijke werking heeft men nu in de hand.

Toch bleef er een groot bezwaar over om het voornaamste doel der combinatie — het weergeven van operette- en opera-scenes — nabij te komen: de onmogelijkheid om een phonograaf langer te laten werken dan een minuut of 5 achteréén.

Ingaaende op een idee, door een dokter te Breda aan de heeren Albert aan de hand gedaan, hebben zij reeds nu een phonograaf geconstrueerd, die zonder ophouden ¼ uur à ¾ uur kan voortgaan.

De hoorn blijft dezelfde, maar overigens zal de toestel gereedced worden tot 1/10 van tegenwoordig, zoodat men een phonograaf in zijn zak zal kunnen meenemen en ook de rollen of platen, die bij het nieuwe systeem noodig zijn, zullen in een portefeuille getransporteerd kunnen worden. Daarbij zal de prijs slechts 10 à 12 gulden worden.

Nog is men in de ateliers te Breda bezig, de vinding te perfectioneeren.

„Ellendig maar, dat Nederland geen octrooi-wet heeft”, zegt de heer Albert. Hij wil nu in combinatie met een Engelsche maatschappij althans voor het buitenland deze nieuwe vinding monopoliseeren.

De phonograaf zal dan later nog wel veereens door een of andere vinding ook ten aanzien van den klank verbeterd worden. Daaraan kan het thans uitgevondene niets veranderen. Dat heeft alleen op den duur der voorstelling betrekking.

In elk geval hopen de gebroeders Albert in staat te zijn, het volgend jaar geheele bedrijven van opera's met de bioscope-phonograaf op te voeren.

Met die toekomstbelofte nam de heer Albert afscheid.

Uit de Provincie.

(Part. Corr.)

Dokkum, 27 Febr. In de vergadering van de districts-vereeniging van den Bond van Kiesvereenigingen op chr.-hist. grondslag in Friesland, afdeling Dokkum, gehouden den 26 Febr. j.l., is de volgende verklaring met algemeene stemmen aangenomen:

„De districts-vereeniging van den Bond van Kiesvereenigingen op chr.-historischen grondslag in het district Dokkum, gezien hebbende de motie van den Provincialen Bond van Patrimonium, omtrent de intrekking van het besluit der Gedeputeerde Staten tot gedeeltelijke sluiting der provinciale bruggen op Zondag, verklaart volkomen in te stemmen met genoemde motie, omdat de intrekking van vermeld besluit in strijd is met de christelijke beginselen, en dien-tengevolge met het geestelijk, maar ook stoffelijk belang van zeer vele inwoners in de provincie.”

Holwerd, 27 Febr. In de jaarvergadering van de afslag-vereeniging alhier bleek uit het verslag van den secretaris, dat in het vorig jaar zijn aangevoerd 22,881 ½ H.L. aardappelen, waarvan de totale opbrengst f 17,556.63 bedroeg, zijnde pl. m. f 3600 meer dan in 1904. Uit het verslag van den penningmeester bleek, dat de huishoudelijke inkomsten en uitgaven hadden bedragen f 494.42 en f 435.86 ½.

Tot bestuurslid werd herkozen de heer G. J. Sinnema.

Medegedeeld werd dat op de statuten der vereeniging de koninklijke goedkeuring was verkregen. In verband daarmee werden in het markt- en huishoudelijk reglement eenige wijzigingen aangebracht. Een verzoek om door wijziging van art. 10 van het marktreglement toe te staan gedurende de veilingen aardappelen anders dan bij afslag te mogen verkoopen, werd verworpen.

Wieuwerd, 27 Febr. In den ouderdom van 58 jaren is alhier overleden de heer S. J. Wiersma, die bij velen in de provincie en zelfs daarbuiten door zijne vroegere uitgebreide handelszaken bekend zal zijn. Twintig jaren lang bekleedde hij met ijver en nauwgezetheid de betrekking als inspecteur van het Friesch Rundveestamboek. Genoemde vereeniging wist de vele diensten, door hem bewezen, bij zijn bedanken wegens ziekte naar waarde te schatten. Ook een 25-tal jaren was hij als lid van den Raad van Baarderadeel werkzaam. Levende voor zijne taak en hart hebbende voor hetgeen hij nastreefde, zag hij veeltijds zijne pogingen met den gewenschten uitslag bekrond. Ook voor het dorpsziner inwonning heeft hij door zijn helder oordeel, gepaard aan de noodige doortastendheid, veel goeds tot stand gebracht, zoodat hij de achtung en waardering van zoovelen alhier heeft verdiend.

Fr. Zuidwesthoek, 27 Febr. Land-aanwinning en bodemverbetering is alhier sedert de stijging der grondprijzen overal aan de orde. Dit blijkt vooral in open winters als deze, wanneer in bijna iedere gemeente tal van arbeiders elken dag druk bezig zijn, hier om percelen akkerland of bosch in weidegrond om te zetten, elders om onvruchtbare landen te verbeteren door afgraving van gaasten, het dempen van moerassige gedeelten of door inpoldering en correctie van de afwatering.

Deze werkzaamheden verschaffen velen brood gedurende de wintermaanden en blijken voor de eigenaars der gronden rendabel te zijn, daar de verbeterde percelen steeds concurrenten aftrek vinden. Bij de verhuuring wordt ook gelet op de onderhoudszorg, waardoor toenemende vruchtbaarheid gewaarborgd is. Hier en daar verrijzen op de nieuwe gronden kleine melkferien.

Weidum, 27 Febr. Ons tooneelgezelschap „Oefening en Vermaak” hield Zondag- en Dinsdagavond zijn laatste openbare vergadering in dezen winter op de zaal van de wed. Samplonius. Opgevoerd werden: „Heit en Soan of Lean nei wirken”, fen T. Sijstna, „De Slaven”, troch IJ. Schuitmaker. Beide samenkomsten liepen naar wensch af en werden beloten met een bal.

Feuilleton.

Mijn Oom en mijn Pastoor.

— Uit het Fransch —

DOOR

Mej. H. M. LOOSJES.

4.

Den volgenden morgen stond ik zeer verheugd op. Ik werd ten eerste zestien jaar en 4 maanden, dat in den spiegel keek, zag een gezichtje daarin, dat haar niet misshaagde. Daarna maakte ik een paar luuchsprongjes, toen ik dacht aan de verbazing van den pastoor over mijn nieuwe wetenschap.

Ik zet in mijn oorsprong...

zijn zakdoek en me van ter zijde aanzien, bereidde hij zich voor op de discussie, die hij voorzag.

Ik ging met vollen stoom op mijn onderwerp los, ik vond me op, was één en al geestdrift, legde den nadruk op zijn goede hoedanigheden, die in mijn boek opgemeheld werden en ging toen over tot mijn particuliere wetenschap. „En wat was 't een knappe man, meneer de pastoor. Een vorstelijke gestalte, een edel mooi gelaat met een aardig puntbaardje en met zulke prachtige oogen!”

Ik hield even op om adem te halen en in dien tijd sprong de pastoor wondend overeind, als een duivel uit een doosje, en riep: „Hoe kom je aan die beuzelpraat, jongevrouw?” „Dak 's mijn geheim”, zei ik met een geheimzinnig lachje.

„En terwijl ik mijn schepen verbrandde zei ik: „Ik begrijp niet, meneer de pastoor, wat die arme Frans I u toch misdaan heeft! Weet u wel, dat hij heel verstandig was, hij leidde een

ze wist, wat er eigenlijk gebeurde. Maar die bijnaam was onveranderlijk de inleiding en 't slot van al hare gesprekken. Ik had wel verwacht een grooten indruk te maken, maar was een beetje verbijsterd door 't ongewone gezicht van den pastoor. Desniettemin ging ik onverstoord door: „Hij beminde in 't bijzonder een schoone dame, aan wie hij een hertogdom schonk. En u moet nu toch ook toegeven, meneer de pastoor, dat hij erg goed was en dat 't lang niet kwaad was om in de plaats van Anna de Pisselen te zijn?”

„Heilige moeder Gods”, murmelde de pastoor met doffe stem, „dat kind is mal!”

„Wat is er aan de hand?” vroeg tante en stak een breipen door haar chignon. „Zet haar de kamer uit, als ze brutaal is.”

„Maar kind”, hernam de pastoor, „waaruit heb je geleerd wat je me daar net zoudt?” „Uit een boek”, antwoordde ik kort en bondig, zonder over de bibliotheek te spreken.

„En hoe kan je zulke wandaan napraten?”

vindt je nu zoo prijzenswaardig in 't gedrag van Frans I?”

„Wel, dat is nogal eenvoudig”, antwoordde ik op verontwaardigden toon, en ik vond dat de pastoor ouder en trager van begrip werd. „U prekt me elken dag naastenliefde over en mij dunkt, Frans I bracht uw geliefd voorschrift in praktijk: Bemijn uw naasten als uw zelve, uit liefde voor God.” Nauwelijks had ik mijn zin geëindigd of de pastoor veegde zijn gezicht af, waarop diikte zweedropjes parolden, wierp zich achterover in zijn stoel met beide handen op zijn buik en barstte in een Homerisch gelach uit, dat zoolang duurde, dat tranen van spijt en ergernis in mijn oogen kwamen. „Ik ben wel mal geweest”, zei ik met trillende stem, „met mijn zooveel moeite te geven, om mijn leeren en u Frans I te doen bewonderen.” „Mijn goeie kind”, hernam hij eindelijk en keek weer ernstig en gebruikte zijn lievelingsuitdrukking, die hij altijd bezigde, als hij tevreden over mij was, 't geon me nu zeer verbaasde, mijn goeie kind, ik niet niet dat ik...”

LEVENDE SCHILDERIJEN

tentoongesteld door den

KINEMATOGRAAF

(Uitgevonden door de Heeren August en Louis Lumière
te Lyon).

Nauwelijks heeft Edison's Kinetoskoop de gansche wereld verstomd doen staan met de voorstelling van beweegbare beelden, of reeds is iets grooters en schooners uitgevonden, waaraan de werking van de Kinetoscoop (beweegbare natuurgetrouwe beelden) ten grondslag ligt, maar dit toestel zoodanig verbetert, dat men inplaats van beeldjes van een paar duim grootte, geheele straatscènes en tafereeltjes met honderden menschen ziet, alles in **natuurlijke grootte**.

Deze beelden worden door middel van den „Kinematograaf“ op een sterk gespannen doek geworpen. Zij zien er niet uit als schaduwbeelden, doch volkomen natuurlijk, landschappen en bouwkundige afbeeldingen bevatten dezelfde perspectief als de beste panorama's. En toch hoeveel verschillen ze nog. Een panorama is levenloos, doch hier is alles natuurgetrouw. Wat er leeft en zich beweegt, het verkeer op straten en pleinen, het golven der wereldzee, dat alles zien we voor onze oogen zoo getrouw als zagen we de tastbare werkelijkheid.

Niets is er van te voren op ingericht om effectbejag te maken. De photographische plaat is in elke stadium van beweging opgenomen en geeft alles getrouw terug.

De grondgedachte van het toestel is niet nieuw; ze was reeds verwezenlijkt bij den „Zootrop en Praxinokop“ waarin de snel-photographie van de beweging van een mensch, paard of hond in sneldraaiende beweging wordt gebracht en (bovendien hel belicht) en wel met zoo groote snelheid dat men de tusschenruimten niet kan zien en zoo de eene beweging in de andere vervloeit, zoodat het ons toelijkt als zagen we werkelijk een mensch loopen, een paard rennen of een hond springen. De blijvende indruk van de scherp verlichte beeldjes op het netvlies van het oog is oorzaak dat wij het beeld zich zien bewegen.

Doch welk en verschil tusschen deze primitieve toestelletjes en den kinematograaf! De kolossale vooruitgang op photographisch gebied stelt ons in staat met dit toestel alles wat voor de camera geschiedt in alle kleine stadions van beweging op te nemen en vast te hechten op een band, dat zich in een luchtdichte kast loodrecht afwikkelt. De kast is voorzien van een objectief, dat zich met bepaalde tusschenruimten opent en sluit en zoo ontstaat een rij afbeeldingen die onderling weinig verschillen, doch gezamenlijk de levendigste scènes weergeven. In niet minder dan 15 deelen verdeelt het toestel de bewegingen van één seconde, de strook van collodium neemt dus in één seconde 15 afbeeldingen op en om de bewegingen van één minuut op te nemen heeft hij 900 photographien noodig of een strook van 18 Meter lengte en 3 c. M. breedte.

Op dezelfde wijze brengt de Kinematograaf weder te voorschijn wat hij heeft opgenomen. Door electrisch licht bestraald, ontrolt zich de Collo-

diumstrook met zoo groote snelheid dat men zou meenen dat het toestel stilstaat en slechts een enkel beeld op 't doek werpt.

In 't vervolg zal men door middel van den Kinematograaf historische feiten voor 't nageslacht kunnen bewaren en later vertoonen, kunstenaars en kunstenaressen kunnen als dansers, vechters, acrobaten, jonggleurs, turners in al hun kracht natuurgetrouw worden weergegeven. De wonderen der natuur, als de Niagarawaterval, de waterval bij Schaffhausen enz. worden getrouw naar de natuur weergegeven evenals het leven en streven van de verstverwijderde wilde volken. Specialiteiten voor fotografische momentopnamen zijn reeds naar alle deelen der aarde om opnemingen te doen.

Het is een wonderschoon iets hetgeen de Kinematograaf biedt. Evenals de Phonograaf muziek en zang opneemt en teruggeeft, zoo bewaart zij het leven en streven van alles en toovert het ons, wanneer wij het willen, voor oogen.

De Kinematograaf is nog weinig bekend en te zien geweest. Slechts 5 exemplaren buiten het mijne bestaan er op dit moment. In *Parijs, Berlijn, Londen, New-York* en *Scheveningen* is zij te zien.

Allen die dus iets nieuws en tevens overweldigend schoons willen zien moeten niet verzuimen een kijkje te nemen.

Iederen dag iets anders te zien.

De Directeur,
Chr. SLIEKER.